

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Ruský postoj k ukrajinské krizi

Bakalářská práce

Autor: Jiří Šobr

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička Ph.D.

Hradec Králové, 2016

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucího Mgr. Stanislava Myšičky Ph.D.) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.“

V Kutné Hoře, dne 29. června 2016

Podpis:

„Chtěl bych poděkovat Mgr. Stanislavu Myšíčkovi Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, cenné rady a odborný dohled. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přítelkyni za poskytnutý čas a ohleduplnost“

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je ruský postoj k ukrajinské krizi, která vypukla koncem roku 2013. Časově se práce zaměřuje na období od konce roku 2013 až do začátku roku 2016, nicméně je nutná i historická analýza konfliktních událostí, které se udály mezi Ruskem a Ukrajinou od 17. století. Cílem samotné práce je analyzovat postoj Ruské federace k ukrajinské krizi a anexi Krymského poloostrova z hlediska politologické teorie realismu, která je jednou z nejstarších teorií. Výchozím bodem zkoumání práce je možnost zhoršení vztahů, které panovalo mezi USA a Sovětským svazem během studené války. Výzkumnou metodu práce tvoří deskriptivně-analytický přístup. Do tezí teorie realismu autor zasadí konkrétní projevy zahraniční politiky Ruské federace a její chování v rámci ukrajinské krize včetně anexe Krymu.

Klíčová slova: Ukrajina, Rusko, realismus, ukrajinská krize, východní Evropa

Abstract

The theme of the thesis is the Russian attitude to the Ukrainian crisis, which erupted in late 2013. The focus of the work is on the period from late 2013 until early 2016, but it is also necessary to review historical analysis of conflicting events that occurred between Russia and Ukraine from the seventeenth century. The aim of this work is to analyse the attitude of the Russian Federation to the Ukrainian crisis and the annexation of the Crimean peninsula in terms of the political science theory of realism, which is one of the oldest theories. The starting point for exploration work is the possibility of deterioration in relations that prevailed between the USA and the Soviet Union during the Cold War. Research methods of work used are descriptive and analytical approaches. The author applies these approaches to the theory of realism concrete manifestation of foreign policy of the Russian Federation and its behaviour in the context of the Ukrainian crisis, including the annexation of the Crimea.

Keywords: Ukraine, Russia, realism, Ukrainian crisis, Eastern Europe

OBSAH

Úvod.....	8
1 Globální rámec ukrajinské krize	12
1.1 Charakter současného systému mezinárodních vztahů	12
1.2 Teorie realismu v mezinárodních vztazích.....	16
2 Ruský postoj k Ukrajině od 17. století do současnosti.....	20
3 Ruský postoj k ukrajinské krizi.....	26
3.1 Koncepce Ruské zahraniční politiky.....	26
3.2 Vývoj současné ukrajinské krize.....	30
3.3 Anexe Krymského poloostrova a reakce NATO.....	38
4 Perspektivy vývoje Ukrajiny	42
5 Závěr	45
6 Prameny a literatura	48
6.1 Prameny	48
6.2 Literatura.....	51

Seznam použitých zkratk

BRICS – hospodářské uskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Republiky Jižní Afriky

EAHU – Euroasijská hospodářská unie

EHS – Evropské hospodářské společenství, předchůdce Evropské unie

ETA – baskická separatistická a nacionalistická organizace

EU – Evropská unie

G8 – sdružení ekonomicky nejvyspělejších států světa (Francie, Itálie, Německo, Japonsko, Kanada, Spojené království, USA a Rusko¹)

G20 – skupina největších ekonomik světa

HDP – hrubý domácí produkt

NATO – Severoatlantická aliance

MV – mezinárodní vztahy

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OSN – Organizace spojených národů

RIC – spolupráce Ruska, Indie a Číny

SSSR – Sovětský svaz socialistických republik

ŠOS – Šanghajská organizace pro spolupráci

USA – Spojené státy americké

USD – americký dolar

USSR – Ukrajinská sovětská socialistická republika

¹ Členství Ruska pozastaveno 18. března 2014 po anexi Krymu.

Úvod

Tématem bakalářské práce je ruský postoj ke stále probíhající ukrajinské krizi. Důraz v práci bude kladen na vztahy mezi Ruskou federací a Ukrajinou po rozpadu Sovětského svazu, který se rozpadl na patnáct samostatných a do jisté míry nezávislých států. Ruská federace se po této události stala přímým nástupcem SSSR a právě Rusko v aktuálním konfliktu na Ukrajině představuje zásadního aktéra a je zřejmé, že bez Ruska tento konflikt nebude možné úspěšně ukončit a vyřešit. Současná situace na Ukrajině a role Ruska v rámci této situace potvrdila jednu ze základních teorií amerického politického teoretika Samuela P. Huntingtona, kterou uvedl ve své publikaci *Sřet civilizací*. Konflikt na Ukrajině – aktuálně jediný a nejvážnější konflikt, který se odehrává na území Evropy – vznikl na zlomové linii mezi západní a pravoslavnou civilizací (Huntington 2001). De facto ukrajinský konflikt může být zásadní pro budoucí uspořádání mezinárodních vztahů ve východní Evropě.

V současnosti můžeme konstatovat, že systém mezinárodních vztahů ztrácí svůj unipolární charakter nejméně jedno desetiletí, kterého nabyl přechodně a na krátkou dobu po konci studené války, rozpadu Sovětského svazu a po zániku tzv. východního bloku a opět začíná nabývat multipolární podoby. Děje se paralelně s dynamickým vývojem v řadě nezápadních oblastí, v důsledku čehož relativně slábne mocenská pozice dosavadního globálního hegemona Spojených států amerických. Za oslabující signály považují bezpochyby stažení amerických vojáků z Iráku a Afghánistánu. V Afghánistánu vedly vojenskou operaci dokonce již od roku 2001, což představuje vůbec nejdelší vojenskou zahraniční operaci v historii USA. Výrazné oslabení pozice USA nastalo po krizi americké ekonomiky na konci prvního desetiletí 21. století. Celkový charakter globálního systému mezinárodních vztahů bude popsán v rámci podkapitoly níže, nicméně již v úvodu je nutné poznamenat, že relativní slábnutí Západu umožňuje v rámci mezinárodních vztahů aktivněji jednat regionálním velmocím např. Ruské federaci.

Je zřejmé, že v důsledku již zmíněného relativního slábnutí Západu a také v důsledku konsolidace v Rusku, které překonalo krizi po rozpadu Sovětského

svazu, se Ukrajina opět dostala do mocenské sféry Ruska. Vláda, která je od přelomu 21. století reprezentována prezidentem Vladimírem Putinem, se zjevně snaží o co největší posílení a rozšíření velmocenského postavení. S určitým zjednodušením lze konstatovat a v textu předložené práce bude učiněn pokus dokázat, že postup ruského prezidenta Vladimíra Putina v rámci mezinárodních vztahů, a specificky v rámci aktuální krize na Ukrajině, do značné míry koresponduje s tezemi politologické teorie realismu. Proto teoretické východisko předložené práce představují právě teze politologické teorie realismu a neorealismu v mezinárodních vztazích.

Volbu teorie realismu, která představuje jen jednu z mnoha teorií mezinárodních vztahů, je nutné nejprve zdůvodnit. Jedná se o teorii velmi vlivnou, která byla po dlouhá desetiletí svým přístupem blízká přímo studiu mezinárodních vztahů. Právě realismus se od ostatních teorií odlišuje skutečnou blízkostí k praxi mezinárodních vztahů a mezinárodní vztahy zobrazují takové, jaké opravdu jsou. Naproti tomu liberálové kladou velký důraz na význam mezinárodní instituce a navíc jsou přesvědčeni, že lze dosáhnout trvalého míru a spolupráce v mezinárodních vztazích skrze instituce. Liberálové navíc na státy nenahlíží jako na subjekty s jasně definovaným zájmem, kdyžto realisté považují státy za nejvýznamnější aktéry mezinárodních vztahů a podle teorie realismu je jejich základním cílem je shromáždění moci (Drulák 2003). A právě chování Ruské federace nejvíce odpovídá teorii realismu, nicméně přední představitelé Spojených států a Evropské unie se domnívají, že teorie realismu má v 21. století malý význam a že Evropa může být celá sjednocená a svobodná na základě liberálních principů (Mearsheimer 2014). Bohužel na současnou situaci na Ukrajině je patrné, že aplikace liberálních principů nebude jednoduchá a teorii realismu nemohou zavrhnout.

Téma bakalářské práce je velmi atraktivní z pohledu mezinárodních vztahů 21. století, kdy si Ruská federace uvědomuje své mocenské postavení nejen na východě, ale i globálně. A především z toho důvodu, že se jedná o stále aktuální konflikt, který se odehrává na evropském kontinentu a je velmi blízko našim hranicím.

Hypotéza, kterou bude práce ověřovat je: Zhoršila krize na Ukrajině vztahy mezi Západem a Ruskou federací na úroveň z doby studené války?

Cílem této bakalářské práce je analyzovat rusko-ukrajinské vztahy v 21. století a zároveň podrobit zahraniční politiku Ruské federace analýze, která vychází z teorie realismu v mezinárodních vztazích. Současně s analýzou je nutný i historický přehled důležitých konfliktních událostí pro objasnění příčin současné ukrajinské krize a geneze vztahů Ruska a Ukrajiny, tedy dvou v současné době již samostatných a plně suverénních států.

První kapitola práce bude věnována současnému charakteru mezinárodních vztahů a zdůvodnění výběru teorie realismu, na které navazují realistické a neorealisticke teorie. Druhá část práce se bude zabývat vývojem vzájemných vztahů Ruska a Ukrajiny již od konce 17. století, tedy od doby, kdy se Ukrajina stala součástí Ruského impéria a pod nadvládou Ruska zůstala až do rozpadu Sovětského svazu v roce 1991. Historické shrnutí zásadních konfliktních událostí je nutné pro pochopení současné situace na Ukrajině. Třetí část bakalářské práce bude již zaměřena na aktuální konflikt, který započal koncem roku 2013 nepodepsáním již připravené asociační dohody s Evropskou unií. Tedy v době kdy úřad prezidenta zastával proruský orientovaný Viktor Janukovyč. Na analýzu průběhu ukrajinské krize navazuje kapitola vývoje a chování Ruské federace během anexe Krymského poloostrova, tedy suverénní části území Ukrajiny. Podle názoru autora se jednalo o nejzásadnější chybu z pohledu vývoje novodobé Ukrajiny, nicméně z druhého pohledu, tedy pohledu Ruska, je nutné na celou situaci pohlížet z teorie realismu, kdy Rusko se snaží chránit svůj geopolitický prostor a zachovat si Ukrajinu jako zónu pro vlastní sféru vlivu a zároveň zabránit vstupu Ukrajiny do Evropské unie a NATO, čímž by se zmiňované mezinárodní organizace dostaly do bezprostřední blízkosti ruským hranicím. Poslední kapitola bude věnována možnostem budoucího vývoje Ukrajiny na základě tezí teorie realismu.

Zdroje pro bakalářskou práci byly zvoleny kombinací českých a angloamerických autorů. Z českých zdrojů autor čerpal především z důvodů vystižení historického vývoje vztahu Ruska vůči Ukrajině. Přínosnými dvěma zdroji byly především publikace *Nejnovejší dějiny Ukrajiny* od autorů Vladimíra

Goněče a Olexandra Bojka a druhou publikací byly *Dějiny Ukrajiny* od Jana Rychlíka, která mapuje vývoj Ukrajiny až do konce roku 2015.

Literatura ohledně ruského postoje z pohledu teorie realismu byla využita kombinací českých a angloamerických autorů. Primární angloamerické zdroje z realistického pohledu byly využity publikace amerických politologů: Kennetha N. Waltze *Theory of International Politics*, článek z odborného časopisu *Foreign Affairs* Johna Mearsheimera *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault* a v neposlední řadě nová publikace *Imperial Gamble* od amerického realistického novináře Marvin Kalba. Z českých autorů velmi přínosnou byla komparativní publikace *USA a Ruská federace: Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury* od Lukáše Tichého a Jana Eichlera a přehled teorií od Petra Druláka *Teorie mezinárodních vztahů*.

Důležitými zdroji pro analýzu ruského postoje k současné ukrajinské krizi byly oficiální webové stránky Velvyslanectví Ruské federace v České republice a publikace Samuela P. Huntingtona *Střet civilizací*. Neméně důležité pro analýzu a zároveň aktuálnost tématu byly online zpravodajské českých a zahraničních deníků a webové stránky mezinárodních organizací.

1 Globální rámec ukrajinské krize

1.1 Charakter současného systému mezinárodních vztahů

Již v úvodu práce bylo zmíněno, že současný systém mezinárodních vztahů ztrácí unipolární charakter a opět se navrácí multipolární podoba, což se děje především v důsledku ekonomického vývoje v řadě nezápadních oblastí a relativně dlouhodobého slábnutí ekonomických a mocenských pozic dosavadního globálního hegemona Spojených států amerických, ale také tradičních západoevropských velmocí. Je totiž zatím bohužel zjevné, že Evropská unie jako celek v rámci mezinárodních vztahů roli velmoci hrát nedokáže.

Pro lepší porozumění současnému systému mezinárodních vztahů autor nastíní mezinárodní systém, který je v širším smyslu jako soubor subjektů, kterými jsou především státy, ale i další instituce v podobě mezinárodních organizací a nadnárodních společností, a vztahů mezi nimi uskutečňujících se v mezinárodním prostředí. Mohou to být vztahy politické, ekonomické, kulturní, právní či ekologické. V užším smyslu představuje mezinárodní systém soubor politických vztahů, tj. vztahů mezi uvedenými subjekty, jež mají určující význam pro jeho fungování. Právě státy jsou nejvýznamnějšími prvky mezinárodního systému a účastníky mezinárodních vztahů. Jednotlivé státy mají rozhodující vliv na mezinárodní vztahy a právě ony určují charakter současného mezinárodního systému (Kroupa 2012: 127).

Nový multipolární systém je již skutečností, což uvádí také ve své publikaci *Jaderné odzbrojení i Miroslav Tůma. „Vznik multipolárního světa a jeho formování, s celou řadou pólů vlivu, reprezentovaných nově se rodícími globálními nebo regionálními mocnostmi, je již nesporným faktem“* (Tůma 2011: 136). O začátku procesu multipolarizace systému hovoříme v období rozpadu sovětského svazu na začátku devadesátých let 20. století. Původní systém bychom mohli označit jako bipolární, kdy na jedné straně stojí Sovětský svaz a na straně druhé pak Spojené státy americké. Rozpadem Sovětského svazu tak prakticky během velmi krátké doby končí jedna ze dvou světových velmocí, přičemž v této době vliv USA zůstává silný a dalo by se říci, že stále roste. Velmi silný vliv na proces multipolarizace měla také mezinárodní snaha o konec

existence kolonií - tzv. dekolonizaci. Mnoho bývalých kolonií se osamostatnilo, což vedlo ke vzniku mnoha nových států. Ty se staly aktéry mezinárodních vztahů, ať už více či méně významnými (Smolík 2014).

K oslabení USA dochází až později. Příčinou tohoto vlivu (zároveň s dalšími západními mocnostmi) a posílení „nezápadních“ aktérů byla krize americké ekonomiky koncem prvního desetiletí 21. století. Mezi hlavní aktéry dnešního multipolárního světa M. Tůma zařazuje USA, Čínu, Rusko a Evropskou unii, kterou uvádí především z důvodu rozsahu a hloubky politické a ekonomické integrace (Tůma 2011: 136). K systému mezinárodních vztahů lze dále konstatovat, že jejich aktuální podoba je mnohem komplikovanější, než tomu bylo dříve. Prostředí mezinárodní politiky je od počátku 21. století mnohem dynamičtější v porovnání s obdobím studené války a konce 20. století. Tento fakt je způsoben mnoha faktory, mezi něž můžeme zařadit například zvýšení komunikace, vzájemné často silné ekonomické propojení států případně států s různými organizacemi či politicko-správními celky. Kromě běžně zmiňovaných aktérů, kteří byli popsáni výše, můžeme do mezinárodních vztahů zařadit další, méně obvyklé aktéry. Jen pro příklad jmenujme mafii, která dnes často působí mezinárodně. V jejím vedení taktéž sedí lidé různých národností hájící své vlastní zájmy. Nadnárodní korporace, jež mnohdy dosahují takových obrátů, které hravě překonají HDP vybraných zemí. Soukromé armády a bezpečnostní organizace, které působí v ozbrojených konfliktech v rámci žoldněřských služeb, mezinárodní obchodníky se zbraněmi, kteří mají často vliv na výsledky lokálních či mezinárodních ozbrojených konfliktů atd. (Smolík 2014).

S výběrem současných mocností uvedených dle zdrojů výše lze téměř bezesbytku souhlasit, tedy až na význam Evropské unie v rámci systému mezinárodních vztahů. EU je úspěšná především v prosazování ekonomických cílů, nicméně na politickém poli za ekonomickou silou pokulhává. V rámci globálního systému rozhodně nehraje takovou roli, která by odpovídala integrovanému celku s více než půl miliardou obyvatel a světově druhým největším nominálním hrubým domácím produktem za Čínou, a proto je EU označována za „ekonomického obra a politického trpaslíka“ (Central Intelligence Agency). Právě přístup Evropské unie k ukrajinské krizi, kdy jediným krokem EU byly sankce uvalené na Ruskou federaci nebo její přístup k uprchlické krizi,

ukazuje fakt, že označení EU za politického trpaslíka je přinejmenším namístě (Euroskop.cz). V souvislosti s uprchlickou krizí a přístupem jednotlivých členských států EU se ukazuje další jev, že státy, které se v mnoha politických, ekonomických a sociálních otázkách snažily mnohdy postupovat společně a často vyzdvihovaly integraci do společné unie na úkor vlastní suverenity, dávají při skutečně závažných rozhodnutích (v tomto případě v otázkách bezpečnosti) přednost vlastním pravidlům a přístupu. Tento fakt se ukázal, když se Evropská unie na začátku uprchlické krize snažila prosadit kvóty rozdělení uprchlíků a mnohé státy v rámci kolektivního rozhodnutí tuto cestu akceptovaly. Ve chvíli, kdy s sebou přísuny uprchlíků přinesly také mnohá bezpečnostní rizika, se přístup většiny států otočil a ty si teď velmi důsledně hájí vlastní suverenitu na úkor EU jako celku a společného unijního přístupu. I zde se ukazuje, že dojde-li na skutečně závažné otázky, které se dotýkají citlivých míst jednotlivých členských zemí, nemá EU dostatečnou politickou moc, aby čelila individuálnímu vzdoru svých členů.

Aktuálním silným aktérem na mezinárodním poli se stávají také mnohé teroristické skupiny, které působí nejen pouze v jednom jediném státu, jak tomu mnohdy bývalo dříve (například u organizací jako je Irská republikánská armáda, baskická ETA apod.), ale globálně a díky tomu ovlivňují dění v celém světě. V tomto směru můžeme zmínit například různé islámské organizace, snažící se vést „svatou válku“ vůči Spojeným státům a jeho spojencům. Vzhledem k fungování Severoatlantické aliance, v níž figuruje mnoho zemí světa. Je pole cílů teroristických útoků skutečně široké. Dokazují to nedávné útoky ve Francii a Bruselu spáchané podle všeho mezinárodní teroristickou organizací Islámský stát.

Právě skutečnost změny a vývoje mezinárodních vztahů reflektuje i aktuální vývoj a koncepce zahraniční politiky Ruské federace schválené prezidentem Vladimírem Putinem 12. února 2013, podle které jsou hlavním určujícím rysem mezinárodního vývoje dlouhodobě probíhající hluboké geopolitické změny, které navíc ještě zintenzivnily v důsledku globální ekonomické a finanční krize. Podstata změn mezinárodního prostředí tkví ve vytváření multipolárního mezinárodního systému, přičemž v důsledku těchto změn se mezinárodní vztahy komplikují a jejich rozvoj se stále více stává hůře předvídatelným. Podle Moskvy a především Vladimíra Putina pokračuje proces

snižování dominance Západu ve světové ekonomice a politice a s tím spojené rozptylování světového potenciálu síly a rozvoje směrem na Východ (hlavně do Asijsko-Tichooceánského regionu). Na předních místech světové politiky a ekonomiky se objevují noví hráči, kteří zesilují globální konkurenci vůči západním zemím. A tento fakt se zároveň odráží na růstu nestability v mezinárodních vztazích. Pozitivním jevem koncepce zahraniční politiky Ruska je údajné snižování nebezpečí zahájení rozsáhlé války, včetně jaderné. Současně se však mění vojenský poměr sil mezi jednotlivými státy a skupinami států. Globální konkurence podle Moskvy poprvé v moderní historii dostává civilizační rozměr, když se začíná projevovat v soupeření různých hodnotových hledisek a modelů. Podle Ruské federace však žádný z nejvýznamnějších světových hráčů nezpochybňuje univerzálně platné principy demokracie a tržní ekonomiky. Stále intenzivněji se ovšem projevuje kulturně-civilizační mnohost současného světa (Velvyslanectví Ruské federace v České republice 2013).

Nezbývá, než souhlasit s fakty uvedenými v předchozím odstavci. Na druhou stranu – Spojené státy jsou si úbytku své ekonomické moci zcela jistě vědomy, nebo alespoň tak lze usuzovat z jejich vojenského jednání. Snaží se posilovat své vojenské pozice a posádky v mnoha státech světa včetně Evropy, demonstrují svou sílu pravidelnými přesuny vojsk v rámci cvičení, které jsou vždy spojeny s poměrně pompézními aktivitami public relations. V tomto směru se nedávno taktéž vyjádřil prezident Putin, že ruská intervence na Krymu a v Ukrajině nebyla ničím jiným, než snahou zachovat si dosavadní suverenitu a chránit vlastní občany, kteří tvoří menšiny v různých evropských státech. Faktem je, že zejména Spojené státy v rámci NATO, jednají o rozšiřování svých základů, stavbě nových radarových stanovišť či stanovišť protiraketové obrany, které však prezentuje nikoli jako snahu o posílení své vojenské moci, ale jako snahu o posílení Severoatlantického paktu. Této skutečnosti si nemohla ruská oficiální místa nevšimnout a také byla mnohokrát kritizována jak za vlády prezidenta Dmitry Medvěděva, tak za vlády současného prezidenta Vladimíra Putina (Eichler, Tichý 2013).

Zajímavým precedentem pro mezinárodní vztahy může být taktéž nedávná návštěva prezidenta USA Barracka Obamy na Kubě, který sem coby americký prezident zavítal po více než osmdesáti letech. Na Kubě zároveň bylo v nedávné

době obnovené americké velvyslanectví. Mnohé zpravodajské zdroje mluví o těchto dvou událostech jako o historických (iDnes.cz, 21. 3. 2016).

1.2 Teorie realismu v mezinárodních vztazích

Kapitola teorie realismu se zabývá základním vývojem proudu realistických teorií a výběrem vhodné teorie, která bude použita pro analýzu zahraniční politiky Ruské federace. Teorie realismu byla pro bakalářskou práci zvolena z několika důvodů, které budou objasněny v této kapitole. Zvolený realismus zobrazuje mezinárodní vztahy takové, jaké skutečně jsou. Na rozdíl od představitelů jiných směrů je velmi blízký rozhodování předních představitelů velmocí na evropském kontinentu během 19. a 20. Století (Drulák 2003: 54). Navíc se jedná o teorii velmi vlivnou, která měla po dlouhá desetiletí dominantní přístup ke studiu mezinárodních vztahů (Kratochvíl 2008: 99). Většina rysů teorie realismu přesně zapadá na chování a mezinárodní politiku Ruské federace potažmo Sovětského svazu, který byl řízen po celou dobu jeho existence, z Moskvy.

Z hlediska tématu bakalářské práce není nutný vyčerpávající popis vývoje teorie realismu v mezinárodních vztazích, nicméně je důležité uvést nejdůležitější etapy vývoje a představit hlavní myšlenky a charakteristiky jednotlivých představitelů realistické teorie.

Pojem realismu zavedl ve 30. letech 20. století anglický diplomat Edward Hallett Carr v díle *Dvacetiletá krize*, ve které realismus definoval v protikladu k utopismu. Podle Carra můžeme realitu poznat, nikoli radikálně změnit, realistická teorie odráží již zavedenou praxi. Podle Carra mohou mít státy trvalé společné zájmy, se kterými poukazuje na Společnost národů². Na E. H. Carra navázal americký realista Hans Morgenthau, který vymezil šest principů politického realismu: politika je ovládána objektivními zákony z lidské povahy, státy vymezují své mocenské zájmy, národní zájem je objektivní a univerzální kategorií, absolutním zájmem každého státu je přežití a také zájem o moc a poslední princip, který vymezil je, že politika představuje sféru reality s vlastními pravidly. Hans Morgenthau uvádí, že nejdůležitějším zdrojem moci

² Společnost národů (SN) byla mezinárodní organizace založená po skončení 1. světové války.

v mezinárodních vztazích je vojenská síla. Sílu moci ovlivňuje zeměpisná poloha, přírodní zdroje, vojenská připravenost, národní charakter, počet obyvatel a rozhodnost a vytrvalost národa (Drulák 2003: 57-59). Realista H. Morgenthau stejně jako E. H. Carr spatřuje důležitost mezinárodních organizací, které vyvažují mocenskou rovnováhu a brzdí mocenské ambice států proti, kterým byla organizace uzavřena.

Důležitým a možná zároveň nejdůležitějším rysem realismu je kumulace moci, která podle realistů je vůbec základním cílem všech aktérů mezinárodních vztahů. Právě Rusko je bezesporu příkladem státu, který má velmocenské ambice, jak na regionální úrovni, tak globální. V dalších kapitolách budou zobrazeny konkrétní regionální mocenské kroky vůči Ukrajině po celou dobu jejich společné existence. A právě současný konflikt na Ukrajině a anexi Krymského poloostrova podle teorie realismu posuzujeme jako konflikt o kontrolu vojensky a zároveň strategicky důležité oblasti Černého moře, ve kterém mají státy včetně členských států NATO důležité základny vojenského námořnictva i letectva (Drulák 2003: 53). Velmi důležité je taktéž geografická poloha státu, a proto je pro Rusko Ukrajina jako nárazníková zóna nepostradatelná. Přesně vystihl situaci Ruska geopolitik George Friedman ve svém díle *Flashpoints*. Poloha Ukrajiny je pro Rusko historicky i životně významnou nárazníkovou zónou, a pokud by se ukrajinské území stalo součástí NATO, ruské důležité město Volgograd³ by se nacházelo necelých 200 kilometrů od hranice NATO (Friedman 2015: 253).

Představitel neorealismu Kenneth N. Waltz navázal na klasický realismus, ze kterého převzal myšlenky neměnné a násilné povahy MV, koncept rovnováhy mocností, důležitost vojenské síly a nadřazenost bezpečnostní dimenze MV, nicméně opustil klasický realistický symbol zkažené lidské přirozenosti. Waltz zavádí pojem strukturální teorie mezinárodních vztahů. Strukturu MV definuje jako anarchickou, ve které je každý stát odkázán sám na sebe. S tím souvisí také fakt, že žádný stát nemůže dlouhodobě nikomu důvěřovat, což odpovídá ruské zahraniční politice před i po rozpadu SSSR (Drulák 2003: 61). V anarchickém prostředí se musí i mírumilovný stát účastnit soutěži ve zbrojení, protože si

³ Město Volgograd (dříve Stalingrad) je důležitým městem od 2. světové války, kde za obranu města obětovalo život několik tisíc ruských vojáků a tato bitva je považována za nejkrvavější bitvu 2. světové války.

nemůže být nikdy jistý úmysly ostatních států (Waltz 1979: 186). Rusko je výrazným odpůrcem mezinárodních organizací Evropské unie či NATO, které považuje za organizace ohrožující jeho suverenitu. Na druhou stranu převzalo po rozpadu SSSR jako nástupnický stát úlohu jednoho z pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN. Po rozpadu supervelmoci Sovětského svazu si chtělo Rusko v jeho regionu udržet své hegemonistické postavení, kde mělo dominantní postavení více než 50 let. A pravděpodobně nejdůležitějším cílem představitelů Ruska bylo udržet krok s USA, a proto v roce 1991 založilo Společenství nezávislých států (SNS). Bohužel organizace, která měla být do jisté míry nástupcem SSSR, nesplnila očekávání Ruska z důvodu, že bohužel ne všechny bývalé Sovětské republiky se chtěly stát součástí obdobného uskupení. Ani Ukrajina, která stále u zrodu SNS a jak uvidíme níže, nikdy přístupovou smlouvu neratifikovala. SNS se stalo spíše symbolickou regionální organizací (Bojko, Goněc 1997).

Důležitým znakem struktury MV je podle Waltze rozložení moci podle počtu hlavních velmocí v MV. Rozlišuje strukturu na bipolární (dvě velmoci) a multipolární (několik velmocí). Za nejideálnější uspořádání považuje bipolární, protože jsou většinou nezávislí na ostatních členech (Drulák 2003: 63). A právě na základě Waltzova neorealismu bude autora zajímat, jestli konflikt na Ukrajině může vyvolat pokračování studené války mezi USA a Ruskem.

Waltzova teorii je považována za státocentrickou, protože stát je považován za klíčového aktéra, který disponuje mocenským monopolem a zároveň definuje prostředí a podmínky pro jednání ostatních aktérů mezinárodních vztahů. Sama o sobě moc není starostí státu, nicméně základní starostí státu je vlastní bezpečnost a moc je v tomto případě užitečným pomocníkem (Barša 2009: 33).

Další významný neorealista Stephen Walt určil, že jsou v mezinárodních vztazích důležité tři směry, kterými jsou ekonomická a vojenská síla, dále geografie a v neposlední řadě vnímání závažnosti a stupeň nebezpečnosti hrozby. A právě podle Walta z jeho teorie rovnováhy hrozeb došlo po rozpadu SSSR k zásadní změně. Rusko ztratilo nárazníkové pásmo, které do té doby tvořilo Bulharsko, Rumunsko, Gruzie a především největší sovětská republika Ukrajina

s rozlohou přes 600 tisíc km². Zároveň se změnou rovnováhy se změnil také Waltův parametr poměru ozbrojených sil. Rozpadem SSSR Rusko nepřišlo pouze o velkou část území, ale také se snížil počet vojenské techniky a s tím spojený snížený počet profesionálních vojáků (Eichler 2016).

Na Walta navázal další významný neorealista John J. Mearsheimer, který zavedl termín strukturální realismus. Strukturální realisté chápou strukturu mezinárodního systému jako vlastní donucovací prostředek pro získání moci. To znamená v systému, kde neexistuje žádná vyšší autorita, která je nadřazena velkým mocnostem, tedy systém, kde není záruka, že jeden stát nebude napadat druhý. Toto nastavení přispívá ke zbrojení jednotlivých aktérů mezinárodních vztahů, aby v případě napadení byli silní a mohli sami sebe ochránit. Právě John Mearsheimer rozlišil realismus na ofenzivní a defenzivní podle toho jakou silou musí státy disponovat, aby se dokázaly ochránit. Defenzivní realisté jako Kenneth Waltz tvrdí, že není dobré, aby se státy pokoušely maximalizovat podíl na světové moci, protože v takovém případě je bude systém trestat. Na druhé straně ofenzivní realisté jako John Mearsheimer jsou jiného názoru. Tvrdí, že zisk velké moci celosvětově nebo regionálně má strategický význam a kladou důraz na hegemonii, ve které vidí záruku stability a míru. Pro strukturální realisty je síla prostředkem pro dosažení cíle a konečným cílem chápou přežití (Mearsheimer 2013: 72).

Na druhou stranu neorealisté také hovoří a jsou přesvědčeni o míru, kterého lze dosáhnout prostřednictvím několika způsoby či nástroji, mezi nimiž zdůrazňují právě vytváření koalic nebo vyjednávání. Jednotliví aktéři mezinárodních vztahů se snaží udržet svoji mocenskou pozici dvěma způsoby, buď již zmíněným vytvářením koalic, nebo zbrojením. Obě strategie můžeme považovat za defenzivní snahy o udržení svého postavení (Waltz 1979: 121). A právě začlenění Ukrajiny do Evropské unie by mohlo být podle autora šancí, jak udržet jednotnou Ukrajinu, nicméně tento fakt by výrazným způsobem ovlivnil a zhoršil vztahy Západu a Ruské federace na úroveň z doby studené války. Na druhou stranu v případě východních evropských oblastí by nebylo vůbec jednoduché aplikovat stejné západoevropské liberální principy jako nezávislou ekonomiku, demokracii podle západního vzoru nebo stejná pravidla zákonů (Mearsheimer 2014).

2 Ruský postoj k Ukrajině od 17. století do současnosti

V rámci této kapitoly bakalářské práce rozhodně není nutné ani vhodné podat kompletní a vyčerpávající přehled po sobě jdoucích historických událostí. Spíše je zajímavější vytyčit základní vývojové tendence.

Pokud pomineme období Kyjevské Rusi, východní část dnešní Ukrajiny se stala součástí ruského impéria ve druhé polovině 17. století během povstání kozáckého vůdce Bohdana Chmelnického, který vymanil Ukrajinu z polské moci. Ukrajina po válce Polska s Moskevskou Rusí byla rozdělena mezi obě země řekou Dněpr na dvě části (Pop 2005). Do konce osmnáctého století se Rusku po bitvě s Polskem podařilo anektovat téměř celé území Ukrajiny, kromě Haliče, které získalo Rakousko a Zakarpatskou Ukrajinu⁴. Vývoj moderního ukrajinského národa probíhal ve velmi obtížných podmínkách pod neustálou nadvládou absolutistického carského Ruska (Švankmajer, Veber, Sládek et al. 1999).

Dnešní území Ukrajiny se kromě rozmezí čtyř let 1917 – 1920 se nacházelo pod absolutistickou politickou nadvládou Ruska, nicméně Ukrajina je již z minulosti rozštěpená země se dvěma odlišnými kulturami – západ a pravoslaví. A právě i rozdělení země na dvě odlišné náboženství ovlivňuje současný vývoj moderní Ukrajiny, kdy západní část s křesťanskou tradicí směřuje k hospodářskému rozvoji a do jisté míry demokratickému režimu. Východ země jde opačným směrem, navíc pod vlivem Ruska (Huntington 2001: 192).

Německá okupace na konci první světové války vyvolala na části území vlnu nacionalismu. Bohužel právě v tomto období se opět projevilo rozdělení země na dvě rozdílné části, kde západní část požadovala prosazení vlastní státnosti a na druhé straně značná část levobřežní a jižní Ukrajiny akceptovala svou závislost na Rusku a byla ochotna ji nadále podporovat. Tento fakt je důsledkem výrazného podílu ruskojazyčného obyvatelstva na populaci ve východní oblasti země. Snahu o osamostatnění měla pravobřežní (západní) Ukrajina, která bohužel neměla dostatek zkušeností ani sílu se státnosti ujmout a udržet si ji. Problém v poválečném období nebyl přednostně mezi Rusy a Ukrajinci, nicméně uvnitř vlastního území tedy mezi dvěma rozdílně smýšlejícími

⁴ Zakarpatská Ukrajina = Podkarpatská Rus.

částmi obyvatelstva (Reiman et al. 2013). Politické rozdělení ukrajinského národa a silný vliv početné ruské menšiny představují fenomény, které ovlivňovaly dění na Ukrajině v minulosti a neméně intenzivně zasahují i do stávající situace.

Limity rozvoje ukrajinského národa ve dvacátých letech 20. století představovala výrazná ekonomická, sociální a kulturní zaostalost ukrajinského etnika, neboť jeho naprostou většinu tvořili rolníci. V nejobecnější rovině byla příčinou neúspěchu nevyzrálост ukrajinského národního hnutí, s tím spojená vysoká míra politické nezkušenosti a velká politická dezorientace obyvatelstva, zejména rolníků (Bojko, Gonč 1997: 38).

První moderní pokus o vytvoření nezávislého ukrajinského státu proběhl v rozmezí dvou let 1917 a 1918 v souvislosti s převratnými událostmi na území carského Ruska: pád carské vlády a blížící se konec první světové války (Rychlík et al. 2015). Bude zajímavé zjistit, zda některé vývojové tendence z tehdejší doby se na Ukrajině neopakují i v současnosti.

Ústup ukrajinských protibolševických jednotek a zánik Ukrajinské národní rady v listopadu 1920 znamenal konec vývoje samostatného státu a vývojový proud se začal ubírat k Sovětskému svazu socialistických republik, který byl formálně vytvořen 30. prosince 1922 jako celek vykazující navenek podobu federace. Mezi prvními začleněnými státy byla i Ukrajina společně s Běloruskem, Zakavkazskem a Ruskou federací. Během dlouhého sovětského období ukrajinský národ trpěl výrazněji více než jiné národy Sovětského svazu. Během třicátých let bylo na Ukrajině ve 27 300 kolchozů sdruženo 96,1% všech rolnických usedlostí a 99,7% osevních ploch v rámci kolektivizace zemědělství a zároveň bylo více než 75 000 rolnických rodin deportováno. Současně s velkolepým projektem kolchozního systému, jak byl považován nejvyššími představiteli SSSR, se odehrávala obrovská tragédie – hladomor katastrofálních rozměrů vyvolaný Stalinem za účelem likvidace ukrajinských rolníků, kteří byli spojováni s ukrajinským nacionalismem a také hrozbou pro imperiální zájmy (Bojko, Gonč 1997).

Po konci 2. světové války bylo území západní Ukrajiny (území východního Haliče, západní Volyně, severní Bukovina, Besarábie a Podkarpatská Rus) sjednoceno s východním územím a připojeno k Sovětskému svazu. Na

západní části Ukrajinské sovětské socialistické republiky (USSR) se po válce začal budovat a obnovovat těžký průmysl společně s kolektivizací zemědělství (v roce 1946 na západní Ukrajině 158 kolchozů a v roce 1950 již 7190 kolchozů, které pohltily 98% rolnických hospodářství. Ve stejném období Nejvyšší sověť rozhodl o sjednocení řeckokatolické církve s ruskou pravoslavnou církví. Cílem bylo zlomení obyvatelstva západní USSR, kteří nesouhlasili s režimem Sovětského svazu (Szporluk 2000).

Rok po smrti Stalina 1954 se konaly oslavy k 300. výročí opětovného sjednocení Ukrajiny s Ruskem a jako ocenění bylo Ukrajinské SSR opět navraceno území Krymského poloostrova, o kterém rozhodlo prezidium Nejvyššího sovětu SSSR v čele s Nikitou Sergejevičem Chruščovem. Tento čin byl vysvětlován jako závěrečný akt završující sjednocení ukrajinského území v rámci druhé největší svazové republiky, zároveň tento akt přispěl ke zvýšení ruskojazyčného obyvatelstva na území Ukrajiny. Tento krok musíme vnímat také jako propagandistický čin Sovětského svazu, kdy představitelé v čele s Chruščovem, chtěli vylepšit vztahy s územím USSR po 10 letech stalinismu. Bohužel se nejednalo o nejlepší rozhodnutí z hlediska složení obyvatelstva na Krymském poloostrově, na kterém v roce 1959 žilo 71% Rusů a pouze 22% Ukrajinců. Početnou skupinu tvořili také Krymští Tataři asi 10% obyvatel poloostrova (Rychlík et al. 2015: 376).

Území USSR bylo od konce 2. světové války využíváno jako primární zdroj surovin pro celý Sovětský svaz, příkladem je podíl právě USSR na celosvazové produkci: železné rudy – 51,3%, uhlí – 27,5%, produkce výroků z oceli – 52,1%, cukru 52,4%. Na stejném území se nacházelo nebo bylo rozestavěno 40% jaderných elektráren, nicméně energie z nich byla primárně určena pro export do sovětských satelitů. Všechny tyto okolnosti měly za následek: velmi špatnou ekologickou situaci, rychlé stárnutí výrobních kapacit včetně zaostávání v ekonomických ukazatelích v porovnání se Sovětským svazem i západními zeměmi (Bojko, Goněc 1997).

Cestu k samostatnosti Ukrajiny započal nástup Michaila Gorbačova k moci jako posledního generálního tajemníka Komunistické strany sovětského svazu. Lze tedy shrnout, že po pádu Sovětského svazu stanul ukrajinský národ na prahu

nezávislosti a v podstatě bez jakékoli zkušenosti se státním dědictvím a především s tíživým dědictvím bolševického režimu (Rychlík et al. 2015).

Nezávislost Ukrajiny byla stvrzena 1. prosince 1991 v celoukrajinském referendu, ve kterém se více než 90 procent národa vyslovilo pro samostatnost země a zároveň byl zvolen nový prezident Ukrajiny Leonid Kravčuk⁵. Týden na to se v Minsku uskutečnilo setkání vedoucích představitelů Ruska Borisem Jelcinem, Ukrajiny Leonidem Kravčukem a Běloruska Stanislavem Šuškevicičem (původně také zakládající země Sovětského svazu v roce 1922), kde tito představitelé ohlásili ukončení platnosti Svazové smlouvy z roku 1922. Setkání v Minsku, kromě ukončení Svazové smlouvy, vytvořilo nové sjednocení bývalých sovětských republik a to Společenství nezávislých států (SNS). Do konce roku 1991 do SNS vstoupilo jedenáct z patnácti bývalých svazových republik (kromě Gruzie a tří pobaltských států) a 25. prosince podal Michail Gorbačov demisi, což definitivně podtrhlo formální konec Sovětského svazu (Bojko, Goněc 1997: 241).

Vznik nové a strukturně slabé organizace neutlumil staré mezirepublikové konflikty, ale především započal naprosto nové konflikty mezi členy. Nejnebezpečnější třecí plochy vznikly právě mezi Ukrajinou a Ruskem. Po rozpadu SSSR se objevilo několik zásadních problémů mezi těmito nově vzniklými státy. Jedním z nich byla otázka o budoucnosti Černomořské válečné flotily, která činila 10 procent celkového válečného námořnictva bývalého SSSR a měla hodnotu přibližně 10 miliard amerických dolarů. Osamostatněním Ukrajiny navíc Rusko ztratilo přístup k Černému moři, které je významnou oblastí celosvětového významu. Státy v této oblasti zde mají vybudovanou síť ropovodů a plynovodů. Nejvýraznějším střetem zájmů bylo a je území Krymského poloostrova zasahujícího do Černého moře. Tomuto tématu bude věnována třetí kapitola. Dalším vážným problémem jsou dodávky energií (hlavně ropy a zemního plynu) z Ruska. (Bojko, Goněc 1997) Dalším výrazným problémem pro Rusko je ztráta území jako nárazníkového pásma, protože Ukrajina je nejzápadnější zemí s pravoslavnou církví (Huntington 2001).

Ukrajina, společně s Kazachstánem a Ruskem, byla na počátku 90. let jadernou velmocí. Po rozpadu SSSR zůstaly na těchto třech územích velké zásoby

⁵ Leonid Kravčuk získal v přímých volbách přes 61 procent hlasů.

jaderných zbraní a rozvinutý raketový průmysl. Před koncem vlády v roce 1994 se prezidentovi Kravčukovi podařilo domluvit konkrétní podmínky likvidace jaderných zbraní na ukrajinském území společně s nejvyššími představiteli Ruska, Velké Británie a Spojených států amerických. Tento prezidentův kladný krok zlepšil mezinárodní renomé celé Ukrajiny a na tzv. budapešťském memorandu 5. prosince 1994 se výše uvedené tři státy Rusko, Velká Británie a Rusko rozhodly respektovat ukrajinskou nezávislost a suverenitu včetně stávajících hranic. Budapešťské memorandum⁶ vyřešilo problém celosvětového významu (Rychlík et al. 2015: 404). První polovinu 90. let 20. století se vyvíjely vztahy západních zemí včetně USA a Ruské federace kooperativně a podpis smlouvy v Budapešti o likvidaci jaderných zbraní je tomu důkazem.

Vztahy Západu a Ruska se začaly měnit během války v Jugoslávii v roce 1995, kdy prezident Ruska Boris Jelcin řekl, že intervence v Jugoslávii „je známkou co by nastalo, pokud by se NATO dostalo až k ruským hranicím“. Dalším závažným problémem ve společných vztazích bylo rozšíření členů NATO v roce 1999⁷ a následně v roce 2004⁸. Na přelomu tisíciletí se organizace rozšířila o nové členy, což pro Rusko znamenalo přiblížení NATO ke svým hranicím. Zatím jediné státy, které jsou členy této bezpečnostní aliance, a zároveň sdílí s Ruskem hranice jsou Estonsko, Lotyšsko a Litva (Mearsheimer 2014).

Při pohledu na aktuální dění na Ukrajině je nutné události vnímat v širším kontextu geopolitických důsledků rozpadu Sovětského svazu. Po osamostatnění Ukrajiny Rusko ztratilo nejen podstatnou část svého velmocenského postavení, ale hlavně také bohatou agrární, surovinovou a industriální základnu a jak bylo již zmíněno také dlouhé pobřeží s přístupem k Černému moři. Oddělení Ukrajiny od Ruska mělo a stále má zásadní negativní změnu. Sovětský svaz na začátku 90. let již neměl sílu zabránit totálnímu ekonomickému a politickému rozkladu. V tu chvíli ztratilo velkou část svého území, které bylo více než tři století součástí Ruska a především také proto, že je velká část ukrajinského území obydlena Rusy. Ekonomicky i historicky vždy šlo o klíčová teritoria (Slaný 2014: 243).

⁶ Z ukrajinského území bylo po Budapešťském memorandu staženo 130 interkontinentálních raket SS-19, 46 interkontinentálních raket SS-24, 44 bombardérů Black Jack a dalších několik set řízených střel z výzbroje letadel Black Jack

⁷ V roce 1999 se staly novými členy NATO: Česká republika, Maďarsko a Polsko.

⁸ Rok 2004 přinesl ještě větší rozšíření. Novými členy NATO se staly: Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko.

Stejného názoru je také americko-polský politolog Zbigniew Brzezinski, podle kterého byla pro Rusko ztráta Ukrajiny zcela klíčovou událostí, jelikož drasticky omezila ruské geostrategické možnosti. I bez Polska a pobaltských republik by Rusko, pokud by si udrželo nad Ukrajinou kontrolu, mohlo stále usilovat o vedoucí úlohu v eurasijské říši, ve které by mohla Moskva dominovat slovanským národům na jihu a jihovýchodě. Nicméně bez postsovětské Ukrajiny s jejími 52 milióny⁹ Slovanů bylo téměř jisté, jak každý pokus Moskvy o vybudování eurasijské říše skončí: Rusko zůstane osamocené ve spleti permanentních konfliktů s mnoha nacionalistickými a také nábožensky probuzenými neslovanskými národy. Kromě toho, přihlédneme-li k faktu, že se v Rusku stále snižuje porodnost v porovnání s jejím prudkým nárůstem ve Střední Asii, bez Ukrajiny by jakákoli nová eurasijská entita založená čistě na ruské moci nevyhnutelně rok po roce ztrácela evropský charakter a nabývala by charakter asijský (Brzezinski 1999: 97-99).

Bohužel do vztahu mezi Ruskem a Ukrajinou zasáhla v 21. století také angažovanost Spojených států amerických a částečně Evropské unie. Příkladem je tzv. oranžová revoluce¹⁰. Ruská federace protestovala proti oranžové revoluci a jejich podpoře ze strany Západu ze dvou hlavních důvodů. Obávala se rozšíření vlny protestů na své vlastní území, která by také mohla vyvolat aktivní nesouhlas nebo rovnou odpor ruských obyvatel s tehdejší politikou Vladimíra Putina a nepovažovala revoluci za legitimní vyjádření vůle lidu, ale jako Spojenými státy podporovanou snahu o snížení ruského vlivu na ukrajinském území. Spojené státy americké si podporou slibovaly pomoc Ukrajině s přechodem od nedemokratického režimu k demokratickému a podporovaly Viktora Janukovyče jako představitele nového demokratického směru Ukrajiny. Rusko podporu vnímalo velmi špatně a to z důvodu, jakým směrem se měla Ukrajina s podporou USA vyvíjet. Navíc v podpoře nevidělo podporu demokracie na ukrajinském území, nicméně snahu o posílení amerického vlivu ve východním regionu. Po vítězství Viktora Janukovyče ve volbách v roce 2014 se Rusku potvrdily jejich

⁹ Publikováno v roce 1999, aktuálně na Ukrajině žije přibližně na 44 miliónů. (Central Intelligence Agency)

¹⁰ Oranžovou revolucí byly nazvány události během prezidentských voleb v listopadu 2004, ve kterých došlo k manipulaci s hlasy a např. USA, EU a Kanada volební výsledky neuznaly.

prognózy. USA od této chvíle obnovily intenzivní aktivitu o přijetí Ukrajiny za členy NATO (Eichler, Tichý 2013: 276-279).

3 Ruský postoj k ukrajinské krizi

3.1 Koncepce Ruské zahraniční politiky

Tato podkapitola bude věnována aktuální koncepci ruské zahraniční politiky, která byla schválena prezidentem Vladimírem Putinem 12. února 2013. Vzhledem k velkému rozsahu dokumentu o ruské koncepci budou představeny především základní body, které se týkají zkoumané problematiky s návazností na ukrajinský konflikt.

Základním cílem ruské zahraniční politiky je podle čtvrtého bodu již zmíněné koncepce zajištění bezpečnosti země, uchování a upevnování její suverenity a územní celistvosti a vybudování silné ruské pozice, která by vzbuzovala ve světovém společenství patřičnou autoritu. Ruská federace přitom sebe sama vnímá jako jedno z nejvlivnějších center současného světa. Rusko s touto pozicí chce usilovat o aktivní prosazování politiky upevnování mezinárodního míru s cílem nastolení spravedlivého a demokratického mezinárodního systému, založeného na kolektivních zásadách při řešení mezinárodních problémů na základě rovnoprávných a partnerských vztahů mezi státy při zachování koordinační úlohy OSN jako hlavní organizace (Velvyslanectví Ruské federace v České republice). Jinými slovy lze konstatovat, že cílem zahraniční politiky Ruska je upevnění a udržení multipolárního charakteru mezinárodních vztahů.

Dalším důležitým bodem (4d) zahraniční politiky je vytvoření a udržování dobrých sousedských vztahů s přilehlými státy, napomáhání odstraňování a předcházení vzniku nových ohnisek napětí a konfliktů v regionech, které hraničí s Ruskou federací. S tím bezpochyby souvisí ruská všestranná ochrana práv a zájmů ruských občanů a krajanů žijících v zahraničí, rozšiřování a upevnování pozic ruského jazyka ve světě a konsolidace ruské diaspory (Velvyslanectví Ruské federace v České republice). Nemůže být pochyb, že právě výše zmíněné body týkající se sousedních států a ruských obyvatel se bezprostředně dotýká

Ukrajiny, a to nejen vzhledem k její dlouhé společné hranici s Ruskem, ale také ke skutečnosti, že etničtí Rusové tvoří 17,3% ze 44,4 milionů obyvatel Ukrajiny, což činí téměř 8 milionů obyvatel Ukrajiny. Ještě výraznější je počet obyvatel Ukrajiny, kteří mluví a používají ruštinu jako běžný jazyk. Celkem 29,6% obyvatel používá ruštinu namísto oficiálního jazyka ukrajinštiny (Central Intelligence Agency).

Rusko svou zahraniční politiku považuje za otevřenou a pragmatickou a zdůrazňuje, že je pro ni charakteristické důslednost a nástupnictví a odráží se v ní unikátní, v průběhu staletí vytvářející se, úloha Ruska jako vyrovnávacího faktoru v mezinárodních záležitostech a v celkovém rozvoji světové civilizace. Uvědomuje si také svoji odpovědnost za zachování bezpečnosti ve světě, tak i regionální úrovni a je připraveno ke společným akcím se všemi zainteresovanými státy v zájmu řešení společných úkolů (Velvyslanectví Ruské federace v České republice). Citované konstatování – především odkaz na pragmaticčnost a na staleté tradice ruské imperiální politiky – lze považovat za výraz realistického charakteru ruské zahraniční politiky. Bohužel musíme také zmínit, že výše uvedenému bodu neodpovídá přístup Ruské federace při řešení současné krize na Ukrajině.

S výše formulovanými závěry ohledně snahy Ruské federace o upevnění multipolárního charakteru globálního systému a o zahraniční politice Ruska koresponduje i vymezení priorit Ruska při řešení globálních problémů. Jednu ze základních priorit totiž představuje formování nového světového uspořádání. Rusko preferuje podobu globálního systému, kterému by – v zájmu jeho stability – mělo dominovat kolektivní vedoucí postavení předních světových států, které má být reprezentativní ze zeměpisného a civilizačního hlediska. Zároveň tímto cílem bude Rusko rozvíjet spolupráci v mezinárodních skupinách: Skupina G-20, BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jihoafrická republika), Skupina G-8¹¹, ŠOS (Šanghajská organizace spolupráce) a RIC (Velvyslanectví Ruské federace v České republice).

Z koncepce Ruské federace vyplývá, že se snaží prostřednictvím podpory multipolárního charakteru mezinárodních vztahů upevnit mezinárodní bezpečnost,

¹¹ Po anexi Krymu bylo členství Ruské federaci ve skupině G-8 pozastaveno.

příčemž multipolární charakter mezinárodních vztahů se podle Moskvy musí projevit také v případě řešení různých regionálních konfliktů. A právě tyto konflikty podle Ruska nelze řešit izolací některých velmocí (Velvyslanectví Ruské federace v České republice).

Z právě uvedené koncepce můžeme opatrně usuzovat, že Rusko v rámci světového systému usiluje o posílení své pozice a srovnání kroku se Spojenými státy.

Co se týká regionálních priorit, Ruská federace schválením zahraniční koncepce v únoru 2013 prohlásila, že bude pracovat na rozvoji potenciálu SNS a upevňování jako vlivné regionální organizace. Do koncepce byla zahrnuta i přímo Ukrajina, o které Rusko ještě začátkem roku 2013 prohlašovalo, že bude se svým západním sousedním státem budovat vztahy jako prioritním členem SNS a napomáhat jejímu připojení k hloubkovým integračním procesům v rámci společenství (Velvyslanectví Ruské federace v České republice). V tomto bodě se ukazuje, jak jsou bývalé republiky Sovětského svazu pro Rusko důležité a vnímá je jako klíčové území. Zároveň na tomto místě je důležité uvést, že po anexi Krymského poloostrova Ruskou federací se Ukrajina vzdala předsednictví v SNS a rozhodla se společenství opustit. Na tomto místě je nutné podotknout, že Ukrajina byla v roce 1991 jedním ze zakládajících členů SNS, nicméně dohodu nikdy neratifikovala, čili *de iure* ani nebyla členem SNS (ČT24, 19. 3. 2014). Dalším signálem zesilování regionální pozice Ruska je vznik Euroasijské hospodářské unie (EAHU) od 1. ledna 2015, která má být protiváhou Evropské unie. Vladimír Putin považuje EAHU za zlomový milník vývoje Ruska a euroasijské integrace. Po podpisu federálního zákona se vyjádřil takto: „*jde o milník společné práce na integraci s našimi nejbližšími partnery a spojenci*“ (ČT24, 3. 10. 2014).

Vzhledem k nestálému vývoji ukrajinské krize je podstatný 51. a 52. bod koncepce ruské zahraniční politiky, který se vztahuje ke Gruzii a velmi blízko připomíná postupnou genezi na Ukrajině. V seznamu ruských priorit zůstává napomáhání utváření Abchazské republiky a Republiky Jižní Osetie, jako moderních demokratických států. Upevňování jejich mezinárodních pozic, zajišťování spolehlivé bezpečnosti a sociálně-ekonomické obrody. S tím souvisí

ruský zájem o normalizaci vztahů s Gruzii v těch sférách, ve kterých je Gruzie k tomu připravena (Velvyslanectví Ruské federace v České republice).

Je velmi důležité v této souvislosti uvést, že oba zmíněné útvary – Abchazská republika a Republika Jižní Osetie – vznikly v důsledku ruské agrese vůči Gruzii a ze strany mezinárodního společenství nebyly uznány¹². Prezident Gruzie Michail Saakašvili se v červenci 2008 pokusil začlenit dva separatistické regiony Abcházii a Jižní Osetii ke Gruzii, nicméně mezi gruzínskou a jihoosetskou armádou vypukly 1. srpna 2008 boje. Ruská armáda vstoupila na území Jižní Osetie a Abcházie pod záminkou ochrany ruského obyvatelstva a poté dále pokračovalo v postupu k hlavnímu městu Gruzie Tbilisi. A právě na základě vojenské pomoci Ruska mohly Jižní Osetii a Abcházie vyhlásit nezávislost. Rusko si díky stále přítomnosti svých vojáků na území těchto dvou útvarů udržuje přístup na jih od pohoří Velký Kavkaz, což jsou již právě zmíněné „realie“, které se v Zakavkazsku vytvořily. Bude zajímavé sledovat, zda vývoj na východě Ukrajiny, která zatím na rozdíl od Krymu nebyla přímo anektována Ruskou federací, se bude ubírat ve stejném duchu jako etablování podobných kvazi-státních útvarů v Gruzii (Švankmajer, Veber, Sládek et al. 1999).

Na intervenci Ruska do Gruzie vidíme určitou podobnost s ukrajinskou krizí především na anexi Krymu. V obou případech můžeme konstatovat, že Rusko reagovalo na základě teorie realismu konkrétně na rozšíření NATO o pobaltské státy a plánované přijetí Gruzie a Ukrajiny. Oba konflikty ukázaly odhodlání Ruska o použití vojenské techniky k udržení vlivu ve svém regionu (Eichler, Tichý 2013: 279).

Stejného názoru je americký politolog John Mearsheimer, podle kterého měla ruská invaze do Gruzie potvrdit rozhodnost Vladimíra Putina o zamezení připojení Gruzie a Ukrajiny do NATO, nicméně NATO nikdy veřejně nevzdalo svůj cíl přijetí těchto dvou zemí. Poslední rozšíření proběhlo v roce 2009, kdy se novými členy stalo Chorvatsko a Albánie (Mearsheimer 2014).

V neposlední řadě je nutné zmínit, že Rusko ve své koncepci dalo najevo, že bude budovat vztahy se Severoatlantickou aliancí s ohledem na uznání

¹² Republika Jižní Osetie i Abchazská republika jsou de iure stále součástí Gruzie.

rovnoprávného partnerství na poli mezinárodních vztahů, přičemž Rusko nehodlá měnit svůj negativní postoj na rozšiřování NATO a celkovému přibližování vojenské infrastruktury NATO k ruským hranicím z toho důvodu, že jde o akce narušující princip rovné bezpečnosti. A následně by to mohlo vést ke vzniku nových rozdělovacích mezí v Evropě (Velvyslanectví Ruské federace v České republice). Nemůže být pochyb, že i tento bod se přímo týká Ukrajiny, a to zejména k její geografické poloze a také vzhledem k tendencím sbližování Ukrajiny a Severoatlantické aliance. Po rozšíření o nové členy NATO se v roce 1999 vyjádřil k tomuto kroku americký diplomat George Kennan, který s rozšířením nesouhlasí. Vyjádřil se s obavou, že ruské vlády budou postupně reagovat a do budoucna to ovlivní jejich politiku vůči západu. Podle názoru George Kennana rozšiřování NATO směrem na východ je tragickou chybou Západu (Mearsheimer 2014). Rusko se tedy bude za každou cestu snažit zabránit rozšíření této mezinárodní organizace až k jeho hranicím, a proto bude pokračovat v destabilizaci a podpoře východních separatistů.

Reakcí Vladimíra Putina koncem roku 2015 bylo podepsání dekretu o nové národní bezpečnostní strategii Ruské federace, čímž reaguje na rozšiřování NATO. V případě rozšíření aliance k ruským hranicím to bude Rusko vnímat jako ohrožení národní bezpečnosti (ITAR-TASS News Agency, 31. 12. 2015).

3.2 Vývoj současné ukrajinské krize

Již na tomto místě je nutné uvést, že na rozdmýchání, eskalaci, prodlužování a především neřešení ukrajinské krize se zcela zásadním způsobem podílelo a podílí Rusko. Není tedy pochyb, že klíč k vyřešení mezinárodního aspektu ukrajinské krize se nachází v Moskvě, protože to bylo Rusko, které v rozporu s mezinárodním právem anektovalo Krym a je to Rusko, které přímo byť skrytě podporuje separatisty na východě Ukrajiny. Podporu separatistů Vladimír Putin přiznal více než rok po vypuknutí krize, nicméně odmítl vyslání na východ Ukrajiny pravidelných jednotek. K přítomnosti vojáků se vyjádřil takto: *„neříkali jsme, že tam nejsou lidé plníci jisté úkoly, mimo jiné ve vojenské oblasti, ale to neznamena, že tam jsou pravidelné jednotky“* (Svobodneforum.cz,

17. 12. 2015). Nutné je také zmínit, že Ukrajina nečelí pouze krizi v důsledku tlaků zvnějšku, nicméně termínem krize lze označit také její vnitřní situaci. Současná krize vznikla také v důsledku závažných nedostatků ve fungování ukrajinského státu po osamostatnění. Na druhou stranu podle teorie realismu rozšiřování NATO a Evropské unie směrem na východ Ruská federace vnímá jako ohrožení jeho suverenity v regionu. Již dříve se Vladimír Putin vyjádřil k rozšiřování členů NATO a Evropské unie směrem k ruským hranicím a k případnému začlenění Gruzie nebo Ukrajiny. Jakékoli rozšíření EU i NATO směrem k ruským hranicím bude vnímat jako přímé ohrožení národních zájmů a strategických priorit Ruské federace (Eichler, Tichý 2013: 175). Podle amerického politologa Johna Mearsheimera právě USA a EU chybovali ve snaze nasměřovat Ukrajinu na západ (Mearsheimer 2014).

Rozšířením NATO a Evropské unie o Ukrajinu by mohlo dojít k obnovení studené války, která začala právě na základě rozšíření sovětské politické a vojenské moci do střední Evropy. Jak uvádí Samuel P. Huntington, NATO bylo vytvořeno Spojenými státy a západoevropskými zeměmi za účelem odradit Sovětský svaz od další agrese (Huntington 2001: 186). A právě rozšiřování a přibližování NATO blíže k ruským hranicím Moskva chápe jako již zmíněné narušení jeho sféry vlivu v regionu.

Zároveň musíme konstatovat, že ke vzniku současné situace významně přispěl nezdar Ukrajiny jako samostatného státu, což bylo také zapříčiněno Stalinovým mícháním národů, hranic a přetrhání historických vazeb. Bohužel Ukrajina nemá tradici státnosti a za dvě desetiletí se nedokázala vypořádat s rozdílnou situací na západní a východní části jejího území. Ukrajině se nepodařilo provést úspěšnou postkomunistickou transformaci, a to ani v oblasti politické, sociální ani ekonomické. Ukrajina je tím pádem zemí velmi zranitelnou a snadno ohrožitelnou jakýmkoli zásahem zvenku (Klaus a kol. 2014: 5). Ukrajina se stala po osamostatnění unitárním státem s více než dvaceti správními oblastmi. Federální struktura státu byla vyloučena kvůli potenciálnímu konfliktu mezi etnicky smíšenými a proruský orientovanými obyvateli na východě a na západě římskokatolické obyvatelstvo (Curry, Urban 2003: 17). Ukrajinská sovětská socialistická republika, která směřovala k nezávislosti počátkem 90. let, byla jednou z nejkonzervativnějších ze všech republik SSSR. (Fritz 2007: 111)

Počátky aktuální ukrajinské situace je možné sledovat od podzimu roku 2013, kdy na Ukrajině u vlády byl proruský premiér Nikolaj Azarov napojený na ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče. Vláda v této době jednala ve „vyváženém“ postoji k Rusku i Evropské unii. Nicméně až do listopadu 2013 probíhala jednání mezi EU a Ukrajinou, a to v rámci tzv. Východního partnerství. Na summit EU, který se konal v hlavním městě Litvy Vilnius v listopadu 2013, byla přizvána i Ukrajina a zde mělo dojít k podpisu asociační smlouvy mezi Ukrajinou a Evropskou unií. Je důležité upozornit na fakt, že dohoda byla v tu dobu již připravena a očekávalo se její podepsání, nicméně prezident Janukovyč na poslední chvíli změnil názor a asociační smlouvu nepodepsal (The Guardian, 29. 11. 2013).

Z výsledného postoje již bývalého prezidenta Viktora Janukovyče je zřejmé, že za změnou postoje vlády musíme hledat nátlak ze strany Ruska, které v kontextu již zmíněné ruské koncepce zahraniční politiky nehodlá připustit jakoukoli intenzivnější orientaci Ukrajiny směrem na Západ. A Rusko hodlalo použít jakýkoli nástroj, aby zabránilo podpisu asociační smlouvy. Moskva za nepodepsání dohody nabídka Ukrajině výhodnou cenu za dodávky zemního plynu. Ruský plán byla snaha o vytvoření obdoby EHS¹³ v euroasijském regionu s hlavní oporou o Ukrajinu (Rychlík et al. 2015: 417).

Ukrajinský prezident Viktor Janukovyč odmítl podepsat asociační dohodu s jednoduchým a formálním odůvodněním, že smlouva není pro Ukrajinu výhodná, i když několik měsíců před avizovaným podpisem se zájem Ukrajiny nevytrácel. Odmítnutí podpisu vyvolalo protesty studentů a vytvořením permanentního stanového „městečka“ opozičních protestantů z celé Ukrajiny¹⁴ v centru Kyjeva na ústředním Náměstí ze sdělovacích prostředků známé pod názvem Majdan (Rychlík et al. 2015).

Počty protestujících se rozšiřovaly a na Majdanu docházelo k potyčkám mezi policií¹⁵ a protestujícími. Od konce ledna 2014 přibývalo stále více obětí především z řad demonstrantů, kdy se ozbrojené složky pokusily demonstrovající davy rozehnat silou. Protestanti byli podporováni představiteli opozičních stran:

¹³ EHS - Evropské hospodářské společenství, předchůdce Evropské unie.

¹⁴ Protestanti byli především ze západní a střední Ukrajiny.

¹⁵ Policii pomáhaly a podporovaly zvláštní jednotky BERKUT.

Blok Julie Tymošenkové, Úder a strana Svobody. 21. února 2014 se podařilo přimět prezidenta V. Janukovyče k vyjednávání o kompromisním plánu. Došlo k dohodě mezi vládou, která podporovala Janukovyče, a opozičními stranami, že současný prezident zůstane v úřadu prezidenta do konce řádného období a měla být změněna ústava podle novely z roku 2004, která omezovala pravomoci prezidenta. Bohužel dohoda vydržela necelý jeden den. Následující den demonstranti obsadili sídlo prezidenta a vlády a prezident V. Janukovyč uprchl s pomocí ruské tajné služby přes Krym do Ruska. Parlament, ze kterého utekli podporovatelé a členi Janukovyčovy Strany regionů, prohlásil prezidenta za sesazeného a funkci prezidenta převzal předseda Nejvyšší rady Oleksandr Turčynov a pověřil sestavením prozatímní vlády Arsenije Jaceňuka. Rusko z obavy, že se Ukrajina v budoucnosti připojí k NATO a Evropské unii, pomohlo svou propagandou aktivizovat ruskojazyčné obyvatelstvo na Krymu a východní Ukrajině (Rychlík et al. 2015).

Po úspěšném připojení Krymského poloostrova k Ruské federaci (viz. kapitola 3.3) v březnu roku 2014 se začala situace zhoršovat na východě Ukrajiny, konkrétně v oblasti měst Luhansk, Doněck a Charkov. Situace na východě Ukrajiny se zpočátku jevila tak, že Rusko zopakuje podobný scénář jako s anexí Krymu. V oblastech Luhansk a Doněck ruskojazyčné obyvatelstvo požadovalo referendum o nezávislosti a následné připojení k Rusku. Již 6. dubna 2014 se separatisté střetli s policií a začali obsazovat policejní stanice a místní úřady a nakonec 7. dubna vyhlásili „samostatnou“ Doněckou lidovou republiku a stejný scénář se odehrál v Luhansku i Charkově. Na základě těchto událostí začal být propagován na východě Ukrajiny i v Rusku projekt zvaný Novoruska¹⁶. Separatistům se podařilo obsadit na jihovýchodě země většinu rusko-ukrajinských hranic. Ukrajinská vláda zasáhla 13. dubna a zahájila protiteroristickou operaci proti separatistům. V podmínkách občanské války se 25. května 2014 konaly nové prezidentské volby, ve kterých zvítězil nezávislý kandidát Petro Porošenko se ziskem 54,7% hlasů a stal se tak pátým prezidentem Ukrajiny (Rychlík et al. 2015: 420). O měsíc později Petro Porošenko, již jako nový prezident Ukrajiny, podepsal asociační dohodu s Evropskou unií (NATO 5. 9. 2014).

¹⁶ Název Novorusko (Novorossija) byl používán již za carských dob v 18. století, když byla Ukrajina obsazena.

Na počátku konfliktu na východě Ukrajiny se mohlo zdát, že ukrajinská armáda a policie krizi velmi rychle uklidní a zjedná v Doněcké a Luhanské oblasti příměří. Postup ukrajinských jednotek pokračoval až do začátku května, kdy se podařilo přerušit propojení mezi Doněckem a Luhanskem a obě země přestaly být životaschopnými útvary (Rychlík et al. 2015: 420). Nicméně by do konfliktu nesmělo zasahovat Rusko, které sice více než rok po vypuknutí přímou účast v bojích nepotvrdilo. Nicméně většina vojenských velitelů obou separatistických republik pocházela z Ruské federace a navíc začali dodávat separatistům moderní zbraně včetně instruktorů. (Rychlík et al. 2015) Zastráujícím manévrem Ruska bylo soustředění více než 20 000 vojáků u ukrajinských hranic. Obavy z přímého zapojení ruské armády vyslovilo i NATO slovy mluvčí Oany Lungescu: „*posilování ruské armády situaci vyostřuje a podkopává snahy o nalezení diplomatické cesty k řešení situace*“ (Novinky, 6. 8. 2014). Zároveň s ruskou podporou separatisté začali opět kontrolované území rozšiřovat. Proruským separatistům se skrytou podporou Ruska se podařilo destabilizovat východní část Ukrajiny. Poprvé, kdy Vladimír Putin připustil účast ruských „odborníků“ na Ukrajině, byla konference z prosince 2015. Na konferenci musel reagovat na dotaz ohledně dvou zajatých ruských zpravodajských důstojníků na Ukrajině a vyjádřil se takto: „*nikdy jsme neřekli, že zde nebyli lidé, kteří zde prováděli určité úkoly včetně těch vojenských*“. Nicméně odmítl, že by se jednalo o běžné ruské vojsko (The Guardian, 17. 12. 2015).

Na začátku září¹⁷ byla podepsána první mírová dohoda mezi vůdci obou neuznaných republik (Doněcká a Luhanská), ruským velvyslancem na Ukrajině, bývalým prezidentem Ukrajiny Kučmou (zástupce ukrajinské vlády) pod záštitou Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), kterou zastupovala švýcarská diplomatka Heidi Tagliavini. Dohoda zavazovala ukrajinskou vládu k vyhlášení amnestie pro separatisty, decentralizaci státní správy a zároveň dočasný autonomní režim pro obě samovolně vzniklé republiky (The Guardian, 5. 9. 2014).

Zároveň se ve stejný den konal ve Walesu summit NATO, který odsoudil nelegální a nelegitimní anexi Krymu a vměšování Ruska do suverénních

¹⁷ První Minská dohoda byla podepsána 5. září 2014.

záležitostí Ukrajiny. Na summitu bylo také rozhodnuto, že přímo NATO nedodá Ukrajině zbraně, nicméně se odsouhlasilo, aby zbraně dodaly jednotlivé členské země. Pomoc v podobě zbraní a odborníků přislíbily USA, Polsko, Norsko, Itálie a Francie, ale Evropská unie od svého úmyslu odstoupila a ani USA nakonec žádné zbraně nedodaly (NATO 5. 9. 2014).

Příměří, které bylo dohodnuté v Minsku v září 2014, zůstalo více než čtvrt roku pouze na papíře. Boje nadále pokračovaly a ani neustávaly. Navíc veškerá strategická iniciativa a převaha byla na straně separatistů. Právě v tomto období začalo být zřejmé, že cílem separatistů, kteří jsou skrytě podporováni Ruskem, je vytvoření pásu území propojující anektovaný a především izolovaný poloostrov Krym s ruskými hranicemi. 12. února 2015 byla opět v běloruském Minsku podepsána další mírová dohoda, kterou již podepsali přímo prezidenti Ukrajiny, Ruska a Francie, německá kancléřka a opět představitelé proruských separatistů Doněcké a Luhanské oblasti.¹⁸ Mírová dohoda opakovala body z již podepsané zářijové dohody a navíc deklarovala prohlášení o nutnosti hledat politická řešení a udržení celistvosti území Ukrajiny. Podle dohody vznikla demilitarizovaná zóna bez těžkých zbraní, nicméně dohoda neřešila budoucí status východního území ani možnost obnovení kontroly Kyjeva na rusko-ukrajinské hranice (Rychlík et al. 2015: 423). Prezident Putin se k minským dohodám vyjádřil v podpoře neuznaných republik Luhansk a Doněck: „*změny ukrajinské ústavy jsou stanoveny v minských dohodách, ale musí být realizovány v průběhu jednání a ve spolupráci se zástupci neuznaných republik*“ (SputnikNews, 26. 9. 2015).

Minské dohody znamenaly pro Ukrajinu určitý posun, i když zpočátku nebyly dodržovány. Martin Kalb z deníku Washington Post na počátku září 2015 uvedl, že s polevením intenzity bojů na východě Ukrajiny přestal být v centru mediální pozornosti, kde se nacházel po situaci, co Rusko anektovalo Krym. Ruský prezident Putin vyvolal povstání proruských separatistů v Donbasu a na Rusko byly uvaleny těžké ekonomické sankce od Evropské unie a Spojených států. Vztahy mezi Ruskem a Západem se zhoršily natolik, že byly již formulovány obavy z návratu studené války. Dění na východě Ukrajiny ztratilo

¹⁸ Druhá minská mírová dohoda byla podepsána francouzským prezidentem Francoisem Hollandem, německou kancléřskou Angelou Merkelovou, ukrajinským prezidentem Petrem Porešenkem a prezidentem Ruska Vladimírem Putinem.

svou naléhavost také v kontextu vývoje uprchlické krize, která se stala od poloviny roku 2015 nejdůležitější zprávou všech medií. Vladimír Putin podle Martina Kalba svou malou válku na východě Ukrajiny vyhrál a západní představitelé tomu jen bezmocně přihlížejí. Přitom Putin na podzim roku 2014 čelil jednomu z nejdůležitějších rozhodnutí. Řešil totiž otázku, zda uzavřít kompromis s ukrajinským prezidentem Petrem Porošenkem nebo zda na východě Ukrajiny otevřeně nasadit ruskou armádu, která byla připravena na rusko-ukrajinských hranicích (Washington Post, 7. 9. 2015).

Martin Kalb ve své publikaci *Imperial Gamble* hodnotí výsledky minských jednání následujícím způsobem. Mír na východě země bude záviset na přístupu Kyjeva, zda oficiálně uzná separatistické útvary v Doněcku a Luhansku a poskytne těmto útvarům autonomii. Tento krok by pro ukrajinské vedení představoval značný problém, protože čelí agresivní opozici ultrapravicových extremistů a řídí nestabilní stát ve vážných ekonomických a politických potížích. Navíc je zcela zřejmé, že se ani Evropská unie ani Spojené státy za Ukrajinu razantněji nepostaví. Ruský prezident proto konflikt postupně zamrazil. Moskva totiž za této situace může v mnohem větší míře než Západ ovlivňovat a do značné míry i řídit ekonomické, politické a diplomatické dění na Ukrajině. Rusko za toto vyústění konfliktu bude muset zaplatit značnou cenu v podobě sankcí, které byly Západem na Moskvu uvaleny (Kalb 2015).

Rok po druhé minské dohodě tedy v únoru 2016 se v Mnichově konala bezpečnostní konference¹⁹, na které byla hlavním tématem ukrajinská krize. Lamberto Zannier²⁰ na konferenci hovořil o opětovném zhoršení situace na východě Ukrajiny. „*Vidíme násobení incidentů a porušování příměří. OBSE zaznamenalo opětovné přesuny těžké výzbroje, který měly být odstraněny v rámci minských dohod.*“ (Reuters, 13. 2. 2016) Ke konfliktu se vyjádřil také generální tajemník NATO Jens Stoltenberg, který zdůraznil, že konflikt mezi proruskými separatisty a ukrajinskou armádou chce řešit politickou a diplomatickou cestou. Obdobně se k řešení konfliktu a zároveň k dodávkám zbraní ukrajinské armádě vyjádřila také německá ministryně obrany Ursula von der Leyen: „*V této oblasti je*

¹⁹ Na bezpečnostní konferenci v Mnichově v roce 2008 varoval Vladimír Putin před návratem studené války.

²⁰ Lamberto Zannier je generální tajemník Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě.

zbraní příliš mnoho. Obyvatelstvo strašně trpí a všichni víme, že separatisté mají ke zbraním potenciálně neomezený přístup. Proto si před posláním zbraní na Ukrajinu musíme položit otázku, zda to přispěje k ukončení konfliktu a zda se tímlepší situace obyvatelstva. Obávám se, že v tomto případě nikoli“ (ČT24, 6. 2. 2016).

3.3 Anexe Krymského poloostrova a reakce NATO

V úvodu této kapitoly je nutné uvést, že Krymský poloostrov byl navrácen a administrativně přiřčen k Ukrajinské SSR během vlády Nikity Chruščova už v roce 1954, nicméně již od počátku 90. let se objevují snahy ruského obyvatelstva o znovu připojení k SSSR. V důsledku toho bylo na 20. ledna 1991 vypsáno referendum na vytvoření Krymské autonomní socialistické republiky, kterého se zúčastnilo 81% obyvatel, což činilo 1,44 milionu populace Krymského poloostrova. A svými hlasy rozhodlo 93% zúčastněných o vytvoření Autonomní republiky Krym s vlastním parlamentem a vládou (Bojko, Goněc 1997). Zároveň s referendem vyvstala poprvé možnost rozdělení Ukrajiny na dvě samostatné entity (Huntington 2001: 194).

Situace na Krymu se neuklidnila ani rozpadem Sovětského svazu, kdy Krymský parlament 5. května 1992 přijal deklaraci nezávislosti s názvem „Akt o vyhlášení vládní nezávislosti Republiky Krym“. O den později na nátlak ukrajinského prezidenta a parlamentu byla přijata nová krymská ústava, která byla doplněna o dodatek, že je součástí Ukrajiny. Zároveň ale ve stejnou dobu ruská Státní дума²¹ hlasovala za zrušení rozhodnutí z roku 1954, jímž se Krym připojil k Ukrajině. Nicméně i přes tyto ruské snahy byla krymská ústava v červnu 1992 zrušena a Krymu byl oficiálně přiznán status autonomní republiky. Obdobná situace se opakovala také v roce 1994, kdy parlament znovuobnovil dva roky starou ústavu, kterou by se Krym stal nezávislejší na Ukrajině. Situace se uklidnila v červenci 1994, kdy ukrajinské prezidentské volby vyhrál proruský kandidát Leonid Kučma, což eliminovalo tendence ruského obyvatelstva Krymu o odtržení (Huntington 2001: 194).

Na tomto místě je nutné poznamenat, že Krymský poloostrov není pro Ruskou federaci důležitý pouze z hlediska převážně rusky mluvícího obyvatelstva a oblíbeného turistického místa, nicméně poloostrov a především přístav Sevastopol má výjimečnou vojensky strategickou důležitost s přístupem k Černému moři, které má celosvětový význam vzhledem k rozmístění ropovodů a plynovodů v tomto moři. Samotná vojenská základna Sevastopol byla založena

²¹ Státní дума je název dolní komory Federálního shromáždění Ruské federace.

již v 18. století Ruskem, která patřila po rozpadu SSSR Ukrajině. Spor o námořní základnu mezi Ruskem a Ukrajinou zažehnal v roce 1997 podpis „Smlouvy o přátelství, spolupráci a partnerství“, která oficiálně potvrdila Krym jako součást Ukrajiny, nicméně znamenal rozdělení bývalé Černomořské námořní flotily mezi Ukrajinu a Rusko v poměru 1:4. Ve stejném roce podepsaly smlouvou na pronájem námořní základny Sevastopol na 20 let Rusku za 93 milionů USD ročně. Smlouva byla sedm let před vypršením tedy v roce 2010²² prodloužena o dalších 25 let po dohodě prezidentů Ruska a Ukrajiny Dmitry Medvěděva a Viktor Janukovyče, což znamenalo prodloužení až do roku 2042. Jak uvedl český velvyslanec z let 2003-2007 na Ukrajině Karel Štindl: „*pro Rusko je prodloužení pronájmu námořní základny v Sevastopolu velmi významným politickým a strategickým zájmem v rámci jeho obnovené expanzivity*“ (NATOaktual.cz, 10. 5. 2010). Během vlády proruského prezidenta Viktora Janukovyče ustaly snahy rusky mluvícího obyvatelstva na Krymu o odtržení od Ukrajiny, nicméně změny na Krymu se daly do pohybu od svržení z postu prezidenta V. Janukovyče a jeho útěku do Ruska (Rychlík et al. 2015)

Putin na sesazení Viktora Janukovyče zareagoval zabráním Krymského poloostrova, který byl již od roku 1783 součástí Ruské říše²³ a Sovětského svazu. Kromě období po rozpadu SSSR cca 23 let. A jako záminku pro anexi uvedl, že více než 60 procent populace Krymu musí ochránit před ukrajinským útlakem. Nicméně hlavním důvodem byl, jak uvádí Marvin Kalb ve své publikaci *Imperial Gamble*, strach Putina o důležitý přístav Sevastopol, který je pro Rusko národně důležitý. Putin se obával, že by se NATO mohlo dostat do blízkosti jejich přístavu, pokud by se Ukrajina stala součástí Severoatlantické aliance (Kalb 2015: 6).

Konkrétně 22. února 2014 Ruská federace začala s postupnou a velmi rychlou anexí Krymu. Počátek anexy odstartoval událostmi na ukrajinském centrálním Náměstí nezávislosti²⁴, které byly důsledkem krize na Ukrajině vyvolané odmítnutím podpisu již připravované asociační smlouvy s Evropskou

²² Prezident Viktor Janukovyč, který byl nově ve funkci 4. prezidenta od 25. února 2010, již v dubnu 2010 podepsal prodloužení nájemní smlouvy.

²³ Krymský poloostrov byl k Ruské říši připojen Kateřinou Velikou, který anektovala od Turků.

²⁴ Náměstí Nezávislosti, z médií známé jako Euromajdan, tvoří společně s hlavní třídou Chreščatyk centrum Kyjevské metropole.

unií bývalým proruským vedením Ukrajiny. Události na Náměstí nezávislosti nebyly jediné, které vyvolaly tuto reakci Ruské federace, jak uvádí ve své práci Černomořská dimenze války Jan Eichler: „uvažování Ruské federace sílilo již od doby, kdy předchozí ukrajinský prezident Viktor Juščenko²⁵ vystupňoval úsilí o přijetí Ukrajiny do NATO“. Samotné ovládnutí Krymského poloostrova, kde se do této chvíle nacházela Krymská autonomní republika, trvalo necelé tři týdny (Eichler 2016).

Dne 16. března 2014 se na Krymu již konalo referendum, ve kterém se 97% obyvatel rozhodlo o odtržení od Ukrajiny. Ukrajinci a Krymští Tataři referendum bojkotovali. Po referendu musela část Tatarů i Ukrajinců poloostrov opustit, protože se jejich situace zhoršila. (Rychlík et al. 2015: 419) I přes to, že referendum žádný jiný stát kromě Ruska neuznal, Krymský parlament vyhlásil samostatnost a zároveň zažádal o přijetí do Ruské federace. Již o dva dny později ruský prezident Vladimír Putin podepsal zákon o začlenění Krymu k Ruské federaci. O rok později se Putin vyjádřil k anexi Krymu: „*domnívám se, že jsme udělali správnou věc a ničeho nelituji*“ (ČTK 26. 4. 2015). Putin anexi obhajuje, protože podle jeho názoru, Krym byl Ukrajině darován neprávem a tímto činem napravil pouze historickou křivdu.

Rusko anexí Krymu porušilo mezinárodní právo a také budapešťské memorandum, ve kterém již v roce 1994 Rusko ztvrdilo a uznalo hranice Ukrajiny po rozpadu Sovětského svazu. Ukrajina pro Rusko neznamenal žádný nebezpečí, Moskva neměla mandát od Rady bezpečnosti OSN k intervenci na Ukrajinu, natož dokonce anektovat část území. Putin popřel, že by porušil budapešťské memorandum s tím, že se ukrajinská vláda změnila. Ruské argumenty naznačují, že memorandum z roku 1994 nebylo podepsáno mezi státy, ale pouze mezi vládami. Ruské argumenty byly jasně odmítnuty s tím, že smlouvy a mezinárodní ujednání jsou platná i v případě změn vlády (War on The Rock, 10. 6. 2015).

NATO na zabrání Krymského poloostrova zareagovalo na summitu ve Walesu²⁶ cvičením v členských státech pod názvem Readiness Action Plan

²⁵ Viktor Juščenko byl třetím prezidentem Ukrajiny v období od 23. ledna 2005 do 25. února 2010.

²⁶ Summit NATO ve Walesu se konal 5. září 2014

(RAP). Jednalo se o nejvýznamnější posílení kolektivní obrany NATO od konce studené války. Podle oficiálního vyjádření cvičení mělo za cíl uklidnění obyvatelstva členských zemí, posílení obrany a odrazení potenciálního agresora (NATO, 8. 2. 2016).

Zároveň důsledkem anexe Krymu nastal výrazný nárůst napětí a incidentů mezi Ruskou federací a západními zeměmi. Jak uvádí Jan Eichler ve své práci Černomořská dimenze války na Ukrajině. „Všechny incidenty zapadají do známého schématu opatření – proti opatření, které bylo typické pro téměř celé období studené války“ (Eichler 2016). Kromě výše uvedeného cvičení RAP, USA ve spolupráci s NATO zareagovaly na anexi rozsáhlým cvičením a školením v členských státech blízko ruským hranicím Estonsku, Lotyšsku, Litvě, Polsku, Rumunsku a Bulharsku. Jednalo se o operaci Atlantic Resolve, která měla přispět k regionální stabilitě a demonstrovat závazek Spojených států vůči NATO o udržení bezpečnosti spojenců jako reakce na ruskou intervenci na Ukrajině. (United States Army Europe)

Reakce Ruské federace na operaci Atlantic Resolve byla dalším protiopatřením, zejména akce vzdušných sil. „V rámci těchto opatření se také zvýšila aktivita ozbrojených sil včetně Černomořské námořní flotily. Nejvíce vojenských incidentů se odehrávalo v prostoru mezi černomořským pobřežím, rusko-ukrajinskou hranicí a oblastí Kaliningradu.“ NATO vyhodnotilo ruské opatření jako snahu o prověření bojové pohotovosti a soudržnosti mezi členskými státy a v neposlední řadě demonstrace ruské bojové síly a odhodlanost zabránit snahám o další rozšiřování NATO k ruským hranicím (Eichler 2016).

4 Perspektivy vývoje Ukrajiny

Na základě předchozích kapitol se bude autor zabývat možnostmi vývoje ukrajinské krize s využitím koncepce zahraniční politiky Ruska, která podle autora odpovídá tezí teorie realismu.

Odhadovat možnosti dalšího vývoje na Ukrajině je velice složité především ze tří základních důvodů. Nevíme, jaký a zda vůbec nějaký scénář má ohledně Ukrajiny připravený ruský prezident Vladimír Putin. Zadruhé bude zajímavé sledovat Západ reprezentovaný Evropskou unií, jak se k prodlužující krizi postaví a zda bude mít jinou možnost než uplatnění sankcí vůči Rusku. A v neposlední řadě bude důležité, jak bude postupovat ukrajinská vláda a celkově její vnitropolitický vývoj.

Zatímco v případě Ruska lze předpokládat existenci alespoň rámcové představy o pokračování ukrajinské krize, což naznačuje výše uvedená koncepce ruské zahraniční politiky (kapitola 3.1). V případě Evropské unie je nutné konstatovat, že nevyvíjí primární iniciativu, nýbrž pouze reaguje na hotové skutečnosti, jako tomu bylo s podpisem minských dohod. Spojené státy americké nejsou na situaci na východě Ukrajiny přímo zainteresovány, protože ruská anexe Krymu ani případné vytvoření separatistických republik po vzoru Jižní Osetie či Abcházie neznamena pro USA z geostrategického hlediska žádné riziko. Pro případný postup ukrajinské vlády do jisté míry platí konstatování Nicholase Johna Spykmana ohledně omezené a dočasné autonomie malých států v rámci mezinárodních vztahů. *„Život malých států je dán, tím že nikdo neusiluje o jejich území nebo tím, že mají být uchovány jako nárazníkové státy v mocenské rovnováze zájmu silných národů“* (Krejčí 1993: 3). S určitým zjednodušením lze konstatovat, že Ukrajina by mohla krizi sama vyřešit, pokud by východnímu území poskytla plnou autonomii nebo se dokonce dobrovolně vzdala doněckého a luhanského regionu.

V případě postoje Ruska lze uvést názor kolektivu autorů Institutu Václava Klause v publikaci *Záměrně plochá diskuze o ukrajinské krizi*, který k analýze postupu Ruska primárně přistupuje z pozic teorie realismu. Autoři ve zmíněné publikaci nezpochybňují, že Vladimír Putin není demokratickým politikem a

zároveň i připouští, že má imperiální ambice. Současně však uvádí, že chování Putina má racionální jádro. Domnívají se, že Ukrajinu nebo pouze její východní část Rusko získá stejně jako v případě Krymského poloostrova, který se jim povedl anektovat bez jediné ztráty na životě díky chybám Kyjeva a politiky Evropské unie. Podle autorů má Putin trpělivost a může počkat. Navíc pokud by území zabral v současnosti, musel by zároveň smazat miliardový dluh, který Ukrajina má za dodávky ruského plynu (Klaus a kol. 2014).

Je nutné připustit, že citovaná úvaha má racionální jádro, nicméně se do jisté míry snaží obhájit anexi Krymu a vinu svaluje pouze na stranu Ukrajiny a Evropské unie. S tímto přístupem nelze souhlasit, protože nedostatky v politice suverénních států či subjektů mezinárodního práva neopravňují jiné subjekty k tomu, aby porušovaly mezinárodní práva a dokonce v případě Ruska zabralo území suverénního státu. Nelze nikoli vyloučit, že jednání Moskvy koresponduje s názorem prezentovaným v úvodu bakalářské práce. Postup Ruska v rámci ukrajinské krize se do značné míry shoduje s tezemi politologické teorie realismu.

Bývalý americký diplomat Henry Kissinger v roce 2014 prezentoval čtyři důležité podmínky pro zdárné ukončení vleklého konfliktu, které by byly slučitelné s hodnotami Ukrajiny i Ruska. Představitelé a obyvatelé Ukrajiny si musí sami rozhodnout, s kým navážou spolupráci. Další velmi důležitou podmínkou je, že by měla přehodnotit budoucí vstup do Severoatlantické aliance a nevstupovat do ní. Ukrajinská vláda by měla podporovat stabilizaci a smíření mezi jednotlivými částmi Ukrajiny a vyhýbat se přímého nepřátelství vůči Rusku. Jako poslední podmínku pro ukončení konfliktu uvádí úpravu vztahu Krymu k Ukrajině. Ruská federace by měla uznat ukrajinskou suverenitu nad Krymem a na druhou stranu by měla Ukrajina posílit autonomii poloostrova v celonárodním referendu, které by se konalo pod mezinárodním dohledem (Washington Post, 5. 3. 2014).

Obdobného názoru je John Mearsheimer, podle kterého by *„západní země měly opustit myšlenku na začlenění Ukrajiny do NATO a EU a místo toho by měly usilovat o vytvoření neutrální země srovnatelné s Rakouskem v období studené války“*. Cílem by měla být neutrální suverénní Ukrajina, která se nepřipojí na

západ ani k Rusku a zároveň nebude pro Ruskou federaci hrozbou (Mearsheimer 2014).

K možnostem vývoje krize na Ukrajině se vyjádřil také Stephen Walt. Podle kterého celá krize eskalovala v době, kdy se představitelé USA a západních mocností pokusili Ukrajinu nasměrovat do jejich sféry vlivu. Rusko se obávalo změny režimu, která by mohla ohrozit jeho pozici v regionu. Walt se domnívá, že by NATO a EU měly opustit myšlenku rozšiřování členů směrem k ruským hranicím a přesvědčit Rusko o neutralitě Ukrajiny a v žádném případě by západní mocnosti neměly proti Rusku uplatňovat model zastrašování v podobě vyzbrojení ukrajinské armády. Toto jednání Západu by vedlo podle Waltovy teorie realismu k prodloužení a dalšímu zhoršení vztahu mezi Ruskou federací a Západem. Na druhou stranu ani dodávky zbraní Ukrajině by nepomohly porazit proruské rebely, které by Rusko vzápětí opět skrytě podpořilo jako v létě 2014, kdy ukrajinská armáda začala mít na východě země převahu. Rusko bude ochotné zaplatit vyšší cenu za dosažení svých cílů než Západ, protože je pro něj osud Ukrajiny velmi důležitý z hlediska strategického zájmu (Foreign Policy, 9. 2. 2015). Ruský přístup k Ukrajině bude záviset na vnímání ukrajinské situace (Szporluk 2000: 356).

Rusko si v regionu hájí své postavení a především se obává rozšíření NATO ke svým hranicím. Podobně reagoval americký prezident John F. Kennedy v roce 1962, když Sovětský svaz na Kubě umístil své rakety. Trval na odstranění sovětských raket a při vyjednávání se SSSR riskoval jadernou válku. Z pohledu realismu, stejně jako Rusko, bránil sféru vlivu ve svém regionu (McFaul, Sestanovich, Mearsheimer 2014).

Na konec kapitoly je nutné uvést názor Marvina Kalba, který v září 2015 v deníku Washington Post konstatoval, že Rusko je dominantní mocností východní Evropy a žádné řešení, které navrhne Evropská unie, nebude fungovat do té doby, dokud se nedohodne přímo Rusko s Ukrajinou. Chování ruského prezidenta připodobňuje k ostatním ruským lídrům. „Putin může tolerovat nezávislou Ukrajinu, pokud bude přátelská vůči ruským národním zájmům“ (Washington Post, 7. 9. 2015).

5 Závěr

Cílem předložené práce bylo zjistit, jestli ruský postoj k ukrajinské krizi odpovídá tezí teorie realismu a společně s analýzou zahraniční politiky Ruska odpovědět na otázku, jestli současný a patrně nejzávažnější konflikt v 21. století na evropském kontinentu zhoršil vztahy mezi Západem a Ruskou federací na úrovni z období studené války.

Bakalářská práce představila ruskou zahraniční politiku, která odpovídá realistickým teoriím. Objektivně musíme také konstatovat fakt, že vyvolání a eskalace krize v tak špatně fungující zemi, kterou Ukrajina byla a je, nepředstavuje nijak složitý problém. Stejně tak podle teorie realismu je důležité objektivně zvážit a brát na vědomí skutečnost, že Moskva se cítí ohrožena postupem Evropské unie a především Severoatlantické aliance směrem k ruským hranicím. Rusko tento postup Západu vnímá jako narušení vlastní zóny vlivu a zájmu. Zároveň může Moskva vnímat příležitost v této zóně upevnit vlastní moc a vliv za situace, kdy slábne moc Západu. V tomto ohledu postupuje Moskva jednak v konceptu zahraničněpolitické koncepce Ruské federace a zároveň v praxi realizuje zásady a prvky teorie realismu.

Práce nepotvrdila návrat vztahů z období studené války mezi Ruskou federací a západními zeměmi v čele se Spojenými státy a Evropskou unií. Na druhou stranu můžeme konstatovat, že vztahy jsou vyostřené a podobají se období po intervenci Ruska do Gruzie. Napětí mezi Západem a Ruskem v současné ukrajinské krizi vytvářejí jednak sankce uvalené na Ruskou federaci po anexi Krymu. Vyostřování vztahů můžeme sledovat také na vojenských cvičeních NATO v členských zemích především v pobaltských státech a Rumunsku, což Rusko podle teorie realismu vnímá jako narušení sféry vlivu v regionu. Odpovědí Ruska na cvičení NATO bylo například nahromadění armády na rusko-ukrajinské hranici, což podle oficiálního vyjádření Kremlu mělo být pouhé cvičení ruské armády. Dalšími protiopatřeními byly demonstrace vzdušné síly nad neutrálním územím Švédska a Finska nebo členských zemí NATO Estonsko, Lotyšsko a Litvou. Jan Eichler ve své práci Černomořská dimenze

válka na Ukrajině uvedl, že každé cvičení nebo incident následně vyvolá protiopatření Ruska nebo naopak Západu (Eichler 2016).

Pro další vývoj a budoucnost Ukrajiny se vyjádřil Samuel P. Huntington ve své publikaci *Střet civilizací*. Pravděpodobnou možností je, že se Ukrajina rozdělí podle civilizační štěpné linie a vzniknou dvě samostatné entity. Východní část Ukrajiny splyne s Ruskou federací, nicméně samostatná západní část Ukrajiny by byla životaschopná pouze za předpokladu, že by byl nově vzniklý státní útvar podporovaný Západem. A podpora by byla možná pouze tehdy, zhoršily by se vztahy mezi Západem a Ruskem do takové míry, že by se blížily vztahům z doby studené války (Huntington 2001: 194-195). Předpoklad dalšího vývoje musí být do značné míry spekulativní, nicméně tento názor uvedl Samuel P. Huntington již v roce 2006. Tím nabídl nejpravděpodobnější scénář budoucího vývoje Ukrajiny a zároveň zhoršení vztahů mezi Západem a Ruskou federací.

Zároveň musíme konstatovat, že to Rusko nezbavuje viny, že bezprecedentním způsobem porušilo normy mezinárodního práva. Jednak anexí Krymu a také podporou proruských separatistů na východě Ukrajiny, a tím způsobuje utrpení a ztráty na obyvatelstvu ve válkou zasažených oblastech. Na první pohled se situace může jevit tak, že Rusko dosáhlo svého. Jednak znovu ovládnutím Krymského poloostrova a destabilizace východní Ukrajiny, nicméně na druhou stranu je třeba upozornit, že právě v důsledku toho se Rusko dostalo do mezinárodní izolace, přičemž její ekonomika čelí značným potížím. Ty jsou vyvolány západními sankcemi, nicméně této situaci nepřispívají ani dlouhodobě nízké ceny ropy. Další hospodářské oslabení Rusku způsobuje odliv kapitálu investorů, protože se investoři obávají, že Moskva nebude dodržovat ani vnitrostátní právo. V každém případě platí fakt, že klíč k naději na uspokojivé vyřešení ukrajinské krize leží v Moskvě a zároveň budoucím postoji Evropské unie a NATO vůči Ukrajině. Podle realistické teorie by se měly EU a NATO vzdát snahy o přijetí Ukrajiny jako nového člena. A měly by začít vyjednávat s Ruskem a Mezinárodním měnovým fondem o ekonomickém rozvojovém programu pro Ukrajinu.

Na konec bakalářské práce je zajímavá glosa Jiřího Weigla z Institutu Václava Klause, který shrnul ukrajinskou situaci. „Ukrajina se stala obětí a byla

použita k vyvolání nové fáze konfrontace mezi Východem a Západem. To si Ukrajina nezasloužila a zejména si to nezasloužili lidé na Ukrajině, kteří mají za sebou sedm desetiletí děsivého komunismu a kteří za těch dvacet pět let neuspěli s politickou, ekonomickou a sociální transformací. Proto byla Ukrajina tak zranitelná“ (Slaný 2014: 245).

6 Prameny a literatura

6.1 Prameny

Noviny a časopisy

ČT 24. 2014. „Putin si plní sen o mocném svazu – potvrdil vznik Euroasijské unie“ 3. 10. 2014. Dostupné online: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1015085-putin-si-plni-sen-o-mocnem-svazu-potvrdil-vznik-euroasijske-unie>. Citováno: 20. 6. 2016.

ČT 24. 2016. „Mnichov hostí tradiční bezpečnostní konferenci, Turecko uraženě odešlo“ 6. 2. 2016 Dostupné online: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1500684-mnichov-hosti-tradicni-bezpecnostni-konferenci-turecko-urazene-odeslo>. Citováno 20. 6. 2016.

Euroskop.cz. Dostupné online: <https://www.euroskop.cz/8915/sekce/evropska-unie-a-svet/#>. Citováno 21. 2. 2016.

Foreign Policy. 2015. „Why Arming Kiev Is A Really, Really Bad Idea.“ 9. 2. 2015. Dostupné online: http://foreignpolicy.com/2015/02/09/how-not-to-save-ukraine-arming-kiev-is-a-bad-idea/?utm_content=buffer27008&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer. Citováno 23. 6. 2016.

ITAR-TASS News Agency. 2015. „Putin approves Russia’s updated national security strategy“ 31. 12. 2015 Dostupné online: <http://tass.ru/en/politics/848108>. Citováno 17. 5. 2016.

NATOaktual.cz. 2010. „Budoucnost Sevastopolu s Černomořskou flotilou?“ 10. 5. 2010. Dostupné online: http://www.natoaktual.cz/budoucnost-sevastopolu-s-cernomorskou-flotilou-obchod-p2z-/na_analyzy.aspx?c=A100510_122301_na_analyzy_m02. Citováno: 20. 6. 2016.

The Guardian. 2013. „Ukraine aligns with Moscow as EU summit fails“ 29. 11. 2013. Dostupné online: <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/29/ukraine-yanukovych-moscow-eu-summit>. Citováno: 20. 6. 2016.

The Guardian. 2014. „Ukraine ceasefire 'agreed for east of country' at Minsk peace talks“ 5. 9. 2014. Dostupné online: <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/05/ukraine-ceasefire-east-minsk-peace-talks>. Citováno: 10. 6. 2016.

The Guardian. 2015. „Vladimir Putin press conference: 'Russian military personnel were in Ukraine' - as it happened“ 17. 12. 2015. Dostupné online: <https://www.theguardian.com/world/live/2015/dec/17/vladimir-putins-annual-press-conference-live>. Citováno: 11. 6. 2016.

Mearsheimer, John. 2013. *Structural Realism*. Oxford: Oxford University Press. Dostupné online: <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/StructuralRealism.pdf> (31. 7. 2006)

Novinky.cz. 2014. „Rusko má na hranici 20 000 vojáků, NATO se bojí vpádu na Ukrajinu“ 6. 8. 2014. Dostupné online: <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/344299-rusko-ma-na-hranici-20-000-vojaku-nato-se-boji-vpadu-na-ukrajinu.html>. Citováno: 10. 6. 2016.

Reuters. 2016. „Russia warns of new Cold War as east Ukraine violence surges“ 13. 2. 2016. Dostupné online: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-minsk-idUSKCN0VM0L6>. Citováno: 10. 6. 2016.

SputnikNews. 2016. „The President's Speech: Best Quotes of Vladimir Putin“ 26. 9. 2015. Dostupné online: <http://sputniknews.com/politics/20150926/1027585893/putin-best-quotes-ahead-unga.html>. Citováno: 10. 6. 2016.

Svobodneforum.cz. 2015. „Putin přiznal přítomnost Rusů „s vojenskými úkoly“ na Donbasu“. 17. 12. 2015. Dostupné online: <http://svobodneforum.cz/putin-priznal-pritomnost-rusu-s-vojenskymi-ukoly-na-donbasu/>. Citováno: 20. 6. 2016.

War On The Rock. 2015. „THE BUDAPEST MEMORANDUM AND THE RUSSIA-UKRAINE CRISIS“. 10. 6. 2015. Dostupné online: <http://warontherocks.com/2015/06/the-budapest-memorandum-and-the-russia-ukraine-crisis/>. Citováno: 11. 6. 2016

Washington Post. 2014. „Henry Kissinger: To settle the Ukraine crisis, start at the end“. 5. 3. 2014. Dostupné online: https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html. Citováno: 20. 1. 2016

Washington Post. 2015. „Putin won his war in Ukraine“. 7. 9. 2015. Dostupné online: https://www.washingtonpost.com/opinions/putin-won-in-ukraine/2015/09/07/02a0283c-5341-11e5-933e-7d06c647a395_story.html. Citováno: 10. 2. 2016

IDnes.cz. 2016. „Historická změna na Kubě: po 88 letech přivítali prezidenta USA“. 21. 3. 2016. Dostupné online: http://zpravy.idnes.cz/navsteva-baracka-obamy-na-kube-dkl-/zahranicni.aspx?c=A160320_191039_zahranicni_jkk

Internetové zdroje

Central Intelligence Agency. Dostupné online: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html>

Central Intelligence Agency. Dostupné online: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/up.html>

Další prameny

NATO. 5. 9. 2014. Dostupné online: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm. Citováno 23. 4. 2016.

NATO. 8. 2. 2016. Dostupné online: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm. Citováno 23. 4. 2016.

United States Army Europe. <http://www.eur.army.mil/atlanticresolve/>

Velvyslanectví Ruské federace v České republice. Dostupné online: http://www.czech.mid.ru/cz/press-rel/news_49.htm

6.2 Literatura

- Barša, Pavel a kol. *Dialog teorií*. 2009. Praha: Nakladatelství SLON.
- Bojko, Aleksandr Dmitrijevič, Goněc, Vladimír. 1997. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Nakladatelství Jota s.r.o.
- Brzezinski, Zbigniew. 1999. *Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Praha: Mladá fronta.
- Curry, Jane L., Urban Joan B. 2003. *The Left Transformed in Post-Communist Societies*. New York: Rowman Littlefield Publishers.
- Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Nakladatelství Portál.
- Eichler, Jan. 2016. „Černomořská dimenze války na Ukrajině“ *Vojenské rozhledy*, roč. 25, č. 1. Dostupné na: <http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/cernomorska-dimenze-valky-na-ukrajine>
- Eichler, Jan, Tichý, Lukáš. 2013. *USA a Ruská federace. Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Friedman, George. 2015. *Flashpoints: The emerging crisis in Europe*. New York: Doubleday
- Fritz, Verena. 2007. *State - Building: A Comparative Study Of Ukraine, Lithuania, Belarus, and Russia*. New York: Central European University Press
- Huntington, Samuel. 2001. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers.
- Slaný, Martin (ed.). *IVK v roce druhém: výběr textů*. 2014. Praha: Institut Václava Klause
- Kalb, Malvin. 2015. *Imperial Gamble: Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Washington: The Brooklyn Institution
- Kissinger, Henry. 1997. *Umění diplomacie*. Praha: PROSTOR, nakladatelství a vydavatelství s.r.o.
- Klaus, Václav a kol. 2014. *Záměrně plochá diskuse o ukrajinské krizi*. Praha: Institut Václava Klause.

- Kratochvíl, Petr. 2008. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál.
- Krejčí, Oskar. 1993. *Český národní zájem a geopolitika*. Praha: Nakladatelství Universe.
- Kroupa, Jiří. 2012. *Politologie nejen pro právníky*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika.
- Mearsheimer, John J. 2014. „Why The Ukraine Crisis Is the West’s Fault“ *Foreign Affairs* 9-10/2014. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault> (29. 5. 2016)
- McFaul, Michael, Sestanovich, Stephen, Mearsheimer John J. 2014. „Faulty Powers. Who Started the Ukraine Crisis?“ *Foreign Affairs* 11-12/2014. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/eastern-europe-caucasus/2014-10-17/faulty-powers> (17. 10. 2014)
- Pop, Ivan. 2005. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha: Libri SZPORLUK
- Reiman, Michal, Litera, Bohuslav, Svoboda, Karel, Kolenovská, Daniela. 2013. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum.
- Rychlík, Jan, Zilynskyj, Bohdan, Magocsi, Paul Robert. 2015. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.
- Smolík, Josef. 2014. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha: Grada Publishing.
- Szporluk, Roman. 2000. *Russia, Ukraine, and the Breakup of the Soviet Union*. California: Hoover Institution Press.
- Švankmajer, Milan, Veber, Václav, Sládek, Zdeněk et al. 1999. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.
- Tůma, Miroslav. 2011. *Jaderné odzbrojení. Utopie nebo projev politického realismu?* Praha: Ústav mezinárodních vztahů
- Waltz, N. Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. Berkeley: University of California.